

תדפיס מספר

אזהרה המודעים

הג הסוכות

ספר

אוצרות המועדים

ביאורים, חידושים ועיונים בתורת המועדים

ונחלק לארבעה ראשים:

שואלין ודורשין

חידושים וביאורים
בענייני המועד

ענייניו של יום

מאמרים לכללות מהות ותוכן
המועד, ועבודת השי"ת שבו

פנינים

עניינים קצרים - ביאורים,
דרוש ואגדה וענייני הדרכה

חידושי סוגיות

עיון ופלפול בסוגיות המועד
בש"ס ורמב"ם

מלוקט ומעובד ממשנתו של

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

חג הסוכות - תדפיס

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

Machon Or Hachasidus / Head Office
1469 President St. #BSMT Brooklyn, N.Y. 11213
Tel: (718) 534-8673

מכון אור החסידות / סניף אה"ק
ת.ד. 2033 כפר חב"ד 60840
טל': 08-926-2674
likras@likras.org

נדפס באדיבות
The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

סדר ועימוד: Sefer100@gmail.com

פתח דבר

מתוך שבח והודיה להשי"ת, הננו להגיש בפני רבנן ותלמידיהון, קהל לומדי ומחבבי תורה וחסידות, תדפיס מתוך ספר "אוצרות המועדים" – עיונים, ביאורים וחידושים במשנת המועדים – בענייני חג הסוכות – מלוקטים ממרחבי פרד"ס תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

וזאת למודעי, כי בכדי להביא בפני הלומד תורה סדורה ולהקל על המעיינים, הופקדו חבר מערכת לערוך את הביאורים המובאים בזה, ובאיזהו מקומן הובאו הדברים בשינוי סדר וסגנון מכפי שנאמרו או נכתבו בדברי הרב. ואף כי הושקעו כוחות רבים בכדי לברר וללבן כל דבר ודבר, למען נוציא מתחת ידינו דבר מתוקן, הלא "שגיאות מי יבין", וכל הרוצה להחכים, יעיין בדברי הרב כפי שנכתבו במקורי הדברים (נסמנו ב'רשימת המקורות' בסוף הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שזכות הפצת תורה, ובפרט פנימיות התורה, עליה הובטח מורנו הבעש"ט נ"ע בעלייתו להיכל המשיח ד"לכשיפוצו מעיינותיך חוצה" אזי "קאתי מר" – תעמוד לנו לזכות מהרה לביאת משיח צדקנו, אשר אז "נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלנו", ונחגוג המועדים "כמצות רצונך" בעליה לרגל והקרבת הקרבנות, בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מכון 'אור החסידות'

לזכות

הילדה **גאלדא** תחי'

לרגל הולדתה בשעטו"מ ביום י"ב מנחם אב ה'תשע"ב

*

נדפס ע"י הורי'

הרה"ת **דוד** וזוגתו מרת **אסתר** שיחיו

גייסינסקי

יה"ר שיזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים

מתוך בריאות, נחת והרחבה

לזכות

הילד **מנחם מענדל** שי'

לרגל הולדתו בשעטו"מ ביום שבת ט' מנחם אב ה'תשע"ב

*

נדפס ע"י הוריו

הרה"ת **שלמה מנשה** וזוגתו מרת **אסתר** שיחיו

בלאזענשטיין

יה"ר שיזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים

מתוך בריאות, נחת והרחבה

תוכן העניינים

חג הסוכות

סוד השמחה של חג הסוכות

עמ' ז

ממה עניינה של שמחה רבתי זו בחג הסוכות, עד שלמרות שבכל החגים מצווים על השמחה, הוא זה הנקרא "זמן שמחתנו"? / מהי השמחה המיוחדת במועד "האסיף" - איסוף התבואה? / ביאור בסיבת השמחה המיוחדת של חג הסוכות, "חג האסיף", ותוכנה בגידול ואיסוף ה"תבואה" הרוחנית - בעבודת האדם את ה'

אין מהדרין ב"ערבי נחל"

עמ' טז

האתרוג חייב להיות "פרי" ו"הדר", הלולב חייב להיות "כפות" וההדס חייב להיות "עבות". מדוע הערבות אינן חייבות להיות ערבי "נחל" דווקא? / ביאור נפלא ביסוד דיני ד' המינים, על פי הסברת המדרש בד' המינים שבבני ישראל, והוראה באופן 'איגודם' ואיחודם של ישראל, ובייחוד - מין ה'ערבה' שבהם

בגדר שמחת בית השואבה לשיטת הרמב"ם

עמ' כג

יביא ביאור הרי"ף פערלא דלהרמב"ם איכא אף חיוב מה"ת ולא רק מחמת ניסוך המים, ויקשה אמאי לא נתפרשה שמחת הניסוך ג"כ / יסיק דלהרמב"ם חיוב שמחת ניסוך אינו לעיכובא, ואזיל לשיטתו לענין מי מעיין בניסוך / יקשה מה שלא נמנתה שמחה זו למצוה, ועוד ידייק בהא דאין שמחה זו ביו"ט ראשון אף שהיא מה"ת, ובמה ששינה הרמב"ם מן הש"ס / יסיק דלהרמב"ם אינה חיוב בפ"ע רק דילפינן מן הכתוב דבסוכות מוסיפין בקיום מצות שמחת יו"ט שבכל יו"ט / עפ"ז מיישב כל הסוגים שמנה הרמב"ם שהיו משמחין, וימציא מקור לכל אחד מן הש"ס

עיונים וביאורים

מדוע "חג הסוכות" ולא "חג ד' המינים"?

מה פשר השמחה הגדולה בשמחת בית השואבה?

מדוע בסוכות יש סדר שונה להקרבה?

דרוש ואגדה

ריקוד החסידים באבוקות של אור

מבחנו של ה"מצטער" מן הסוכה

סגולה להצלה מ"זרם" ו"מטר"

"ערבי נחל זה הקב"ה"?

עניינינו של יום

שואלין ודורשין

חידושי סוגיות

פנינים

לזכות

הילד חיים שניאור זלמן שי'

לרגל הולדתו בשעטו"מ ביום י"ד מנחם אב ה'תשע"ב

*

נדפס ע"י הוריו

הרה"ת דוד ארי' לייב וזוגתו מרת בתשבע שיחיו

בוימגארטען

יה"ר שיזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים

מתוך בריאות, נחת והרחבה

לזכות

הילדה שרה מאשא תחי'

בת הרה"ת יוסף יצחק וזוגתו מרת חנה שיחיו

קאזין

לרגל הולדתה בשעטו"מ ביום ר"ח סיון ה'תשע"ב

ולזכות

הילדה רבקה דינה תחי'

בת הרה"ת טוביה וזוגתו מרת הינדא יוכבד שיחיו

גרייזמאן

לרגל הולדתה בשעטו"מ ביום כ"א סיון ה'תשע"ב

ולזכות

הילד יהושע הלוי שי'

בן הרה"ת שניאור זלמן הלוי וזוגתו מרת דאברושא שיחיו

ברוכשטט

לרגל הולדתו בשעטו"מ ביום כ"ב סיון ה'תשע"ב

ולזכות

הילד יהושע שי'

בן הרה"ת שלום דובער וזוגתו מרת אלטא פערל שיחיו

וואלאסאוו

לרגל הולדתו בשעטו"מ ביום ח' מנחם אב ה'תשע"ב

יה"ר שיזכו הוריהם לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים

מתוך בריאות, נחת והרחבה

תורת חיים

להפוך את ה"עראי" ל"קבע".....לט
 לומד תורה חייב לעשות פירות.....מ
 גם בקדושה: 'צא' מדירת הקבע!.....מ

לזכות

הילדה **מוסיא** תחי'

לרגל הולדתה בשעטו"מ ביום כ"ט אייר ה'תשע"ב

*

נדפס ע"י הורי'

הרה"ת **יונתן מכאל** וזוגתו מרת **נתני-ה פריידא רחל** שיחיו

אייברמס

יה"ר שיזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים
 מתוך בריאות, נחת והרחבה

לזכות

הילדה **שיינא ברכה** תחי'

לרגל הולדתה בשעטו"מ ביום ח"י מנחם אב ה'תשע"ב

*

נדפס ע"י הורי'

הרה"ת **שמואל** וזוגתו מרת **חנה** שיחיו

אייבער

יה"ר שיזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים
 מתוך בריאות, נחת והרחבה

רשימת המקורות

המקורות שנשמנו בסימן כזה (*), ערוכים במקורם ע"פ רשימת השומעים, ולא הוגהו ע"י רבינו

חג הסוכות

עניינו של יום

לקוטי שיחות חכ"ט ע' 291 ואילך; תורת מנחם-התוועדויות חל"ח ע' 79 ואילך*.

שואלין ודורשין

לקוטי שיחות חכ"ב ע' 132 ואילך.

חידושי סוגיות

לקוטי שיחות ח"ז ע' 267 ואילך; תורת מנחם-התוועדויות תשמ"ב ח"א ע' 269*.

פנינים

עיונים וביאורים:

מדוע "חג הסוכות" ולא "חג ד' המינים"? – לקוטי שיחות ח"ב ע' 417 ואילך.
מה פשר השמחה הגדולה בשמחת בית השואבה? – תורת מנחם-התוועדויות ח"ד ע' 43*.
מדוע בסוכות יש סדר שונה להקרבה? – תורת מנחם-התוועדויות תשמ"ה ח"א ע' 261*.

דרוש ואגדה:

ריקוד החסידים באבוקות של אור – תורת מנחם-התוועדויות חכ"א ע' 68 ואילך*.
מבחנו של ה"מצטער" מן הסוכה – 'רשימות' רבינו, חוברת סב.
סגולה להצלה מ"זרם" ו"מטר" – תורת מנחם-התוועדויות ח"י ע' 61*.
"ערבי נחל זה הקב"ה"? – תורת מנחם-התוועדויות ח"ז ע' 59*.

תורת חיים:

להפוך את ה"עראי" ל"קבע" – תורת מנחם-התוועדויות ח"ז ע' 24*.
לומד תורה חייב לעשות פירות – תורת מנחם-התוועדויות ח"ז ע' 81*.
גם בקדושה: 'צא' מדירת הקבע! – תורת מנחם-התוועדויות חכ"ז ע' 73*.

עניינו של יום

למהות ותוכן המועד

"ושמחת בחגך . . והיית אך שמח"

סוד השמחה של חג הסוכות

מה עניינה של שמחה רבתי זו בחג הסוכות, עד שלמרות שבכל החגים מצווים על השמחה, הוא זה הנקרא "זמן שמחתנו"? / בשלמא בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם ועיקר עסקם בעבודת האדמה, מובן גודל השמחה במועד "האסיף" – איסוף התבואה; אך מה נאמר בעת שרוב ישראל מפוזרים ומפורדים, ואין חייהם סובבים סביב עבודת האדמה וגידול התבואה?

ביאור נפלא בסיבת השמחה המיוחדת של חג הסוכות, "חג האסיף", ותוכנה בגידול ואיסוף ה"תבואה" הרוחנית – בעבודת האדם את ה'

בנוסח התפילה והקידוש דשלושת הרגלים מודים ומשבחים אנו לרבון כל עולמים, אשר נתן לנו "באהבה, מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון".

ומבין שלושת הרגלים גופא, שכולם ניתנו "לשמחה ולששון" – גדולה שמחתו של הרגל השלישי, חג הסוכות, ביתר שאת משמחת חג הפסח וחג השבועות שלפניו (וממשיכה שמחה זו וביתר שאת ב"יום השמיני עצרת", שבא כהמשך וגמר לשבעת ימי חג הסוכות); וכפי שממשיכים לומר בנוסח התפילה והקידוש – בחג הסוכות (ובשמע"צ) דוקא – "זמן שמחתנו".

[ושמחה גדולה זו אף נפסקה להלכה, כדברי הרמב"ם¹: "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה", שהיו "רוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין" וכו'; ו"מצוה להרבות בשמחה זו"][.]

וכבר האריכו בספרים – ו"שבעים פנים לתורה" – בביאור המיוחד שבשמחת חג הסוכות, וכאן יתבאר עניינה של שמחה רבתי זו בדרך החסידות, מיוסד על תוכנו הפנימי של חג הסוכות – אופן עבודת האדם בו את השי"ת.

"תבואת השדה" – בנפש האדם

הפעם הראשונה בה נזכרו בתורה שלושת הרגלים – היא בספר שמות (בפרשת משפטים²): "שלש רגלים תחוג לי בשנה. את חג המצות תשמור . . למועד חודש האביב . . וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה".

והעולה מתוך "פשוטו של מקרא" (כפירוש רש"י על אתר), אשר שלושת הרגלים מתאימים הם לזמני התבואה³:

חג הפסח הוא ב"חודש האביב" – הזמן ש"התבואה מתמלאת בו באביה", אך עדיין אינה בשלה כל צרכה;

חג השבועות הוא "חג הקציר" – שאז נשלם גידול התבואה וקוצרים אותה ממקום גידולה;

וחג הסוכות הוא "חג האסיף" – "שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות, ובחג אוספים אותה אל הבית", דאז היא שלימות ההנאה מן התבואה.

וידועים דברי חז"ל⁴, שזהו הטעם לכך שהשמחה הולכת ומתרבה מרגל לרגל:

בחג הפסח לא מצינו בתורה שבכתב לשון "שמחה" כלל – "שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינו עושה", התבואה אינה מושלמת עדיין ואין יודעים בבירור מה יהיה בסופה;

בחג השבועות מצינו בתורה פעם אחת לשון "שמחה" ("ועשית חג שבועות לה' אלקיך . . ושמחת"⁵) – כי התבואה כבר מוכנה לפנינו;

(1) סוף הל' לולב (פ"ח הי"ב ואילך).
(2) כג, יד-טז. ועד"ז בפ' תשא לד, יח-כג.
(3) וראה בפירוש רבינו בחיי לפ' משפטים כג, יז: "שלשה מועדים הם בשלשה זמנים. חג הפסח הוא זמן האביב, וחג השבועות הוא זמן הקציר, וחג הסוכות הוא זמן האסיף. ושלשתם מועדים על התבואה ועל כל צמחי הארץ, ונתחייבנו בהם

להודות לה' כי טוב וליראות בהם את פני האדון ה' המפרנס את עבדיו והזן את העולם כולו". וראה גם פנים יפות משפטים כג, יד-טו.
(4) ילקוט שמעוני אמור רמז תרנד (מפסיקתא דר"כ – הוצאת באבער – פסקא אחריתא דסוכות).
(5) פ' ראה טז, י"א.

כסדרם", ואף באופן מושלם "בכל לבבך ובכל נפשך", אך ללא כל שינוי והוספה – דירת קבע. ומובן, שהמדובר כאן הוא ב"דירת קבע" שע"פ תורה (דהרי "ברשיעי לא עסקינן"),

ואעפ"כ אומרים לו – "צא מדירת קבע": גם סדרים שעל-פי תורה וקדושה – מוכרח להיות בהם עניין של 'הזזה' ("א טרייסל"): לצאת אפילו מה"תמידים כסדרם" דקדושה, ולהעמיד את עצמו למעלה מהגבלותיו.

לומד תורה חייב לעשות פירות

"ד' מינים שבלולב ב' מהם עושים פירות"

(מנחות כז, א)

ידועים דברי המדרש⁴, שמין הלולב (שיש בו 'טעם') רומז על בעלי תורה. ויש להאיר ולהדגיש עניין נוסף שצריך להיות ב'לולב':

על הפסוק "צדיק כתמר יפרח"⁵ דורשים רז"ל⁶ "מה התמרה עושה פירות כך הצדיקים עושים פירות". והיינו, שעניין התמר הוא – לעשות פירות (וכמובא בגמרא⁷ "ד' מינים שבלולב ב' מהם עושים פירות", שהם לולב ואתרוג).

וההוראה מזה בעבודת האדם את השי"ת:

אין ליהודי להסתפק בכך שהוא בבחינת 'לולב' – יושב אוהל, אלא נדרש ממנו גם 'לעשות פירות' – לפעול על אחרים, שגם הם יעבדו את ה', ויבואו להיות בבחינת תמר ('פרי' הלולב) – "מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם לב אחד אלא לאביהם שבשמים"⁸.

אמנם, באם יבוא יהודי ויאמר, שאין הוא שייך לעבודת עשיית פירות – אין בכוחו לפעול על הזולת, ובטח שאין ביכולתו לעשות פירות טובים – ואם כן, שמא יפסיק לגמרי את עבודתו כ'לולב' – לימוד התורה, ח"ו – על-כך באה המשנה⁹ ופוסקת: "ציני הר הברזל כשרות" – גם דקלים רעים, שאינם עושים פירות, כשרים ליטול מהם לולב. ובענייננו: גם יהודי זה שאינו עושה פירות, אין לו להימנע מלהיות בבחינת 'לולב', מללמוד תורה. אלא שבד בבד עם יגיעתו בתורה, ישתדל לפעול על אחרים, ומשמים יסייעוהו שיוכל לעשות פירות טובים ומשובחים.

גם בקדושה: 'צא' מדירת הקבע!

"אמרה תורה . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי"

(סוכה ב, א)

ענינה של מצות סוכה הוא – כדברי הגמרא¹⁰: "אמרה תורה . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי".

יש לומר בזה בדרך הדרוש:

בעבודת ה' של איש ישראל, אפשר שיעבוד עבודתו מדי יום ביומו בסדר קבוע, "תמידים

- (4) ויקרא רבה ל, יב.
- (5) תהלים צב, יג.
- (6) במדבר רבה פ"ג, א.
- (7) מנחות כז, א.
- (8) סוכה מה, ב.
- (9) סוכה לג, סע"ב.
- (10) סוכה ב, א.

ובחג הסוכות נאמרו בתורה "שלוש שמחות" ("ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים"⁶) – כי אז אוספים את התבואה אל הבית ונהנים ממנה בפועל, והשמחה מגיעה לשלימותה⁷.

אמנם כאשר מתבוננים בעניין זה – מתעוררת מאליה הפליאה:

בשלמא בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם ועיקר עסקם היה בעבודת האדמה – "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" – מוכנת גודל השמחה במועדים אלו, בהתאם לגידול התבואה וההנאה ממנה;

אך בזמננו עתה, בעת שרוב ישראל מפורדים ומפורדים, ואין חייהם סובבים סביב עבודת האדמה וגידול התבואה – מה שייך עכשיו תוכן שמחה זו בשלושה רגלים אלו?

ובהכרח לומר, שבעניין זה של גידול התבואה וההנאה ממנה ישנו תוכן רוחני⁸, השייך אצל כל אחד מישראל, בכל מקום ובכל זמן.

ואמנם, בזמן שהיו ישראל על אדמתם, היו גם העניינים הגשמיים שלהם באופן נעלה יותר, ולכן, אופן גידול ה"תבואה" הרוחנית, התבטא והשתקף אצלם גם בגידול התבואה הגשמית; אך גם כאשר אין אנו 'חיים' את גידול ה"תבואה" בגשמיות – חוגגים כל ישראל (בלא הבדל) את שלושת הרגלים ומציינים את חג הסוכות כ"זמן שמחתנו", על שם השלימות בעניין ה"תבואה" ברוחניות, כדלקמן.

האמונה – "יסוד" בלבד

ביאור העניין:

מצינו בדברי חז"ל בכמה מקומות, אשר התורה והמצוות נקראים על שם יכול הארץ.

(6) פ' ראה טז, יד"ט; אמור כג, מ.

(7) במדרש שם מבואר ההבדל בין חג השבועות לחג הסוכות באופן אחר, והוא שבשבועות "התבואה נכנסת בפנים" ולא פירות האילן, והחידוש של חג הסוכות הוא בזה שגם "פירות האילן" נכנסים בפנים; אך ברש"י עה"ת מפורש (כנ"ל), שבשבועות התבואה עדיין בחוץ ורק בסוכות מכניסים אותה אל הבית (ואכ"מ). ועפ"ז

הוא המבואר כאן בפנים. וראה בלקוטי שיחות חל"ו ע' 82 ואילך – שנתבארו בארוכה דברי המדרש, והטעם שדוקא "פירות האילן" – ברוחניות – מביאים לשמחה גדולה ביותר.

(8) ראה גם אור התורה משפטים ע' א'קעח ואילך. ספר המאמרים תר"ל ע' קלב. ע' רה"רו. ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשוון ע' קעב ואילך.

וכגון: "רב יוסף קרי אנפשיה 'ורב תבואות בכח שור'"9, ומפרשים התוספות "בעל שמועות הוא בעל חטין, כדאמר10 'הכל צריכין למרי חיטיא'"; "מאי פירות – מצוות"11, ועוד כהנה.

וזהו איפוא תוכן עניין ה"תבואה" ברוחניות – התורה והמצוות; ובעניין זה הם שלושת הזמנים דפסח, שבועות וסוכות:

חג הפסח עניינו הוא האמונה, שהיא היסוד לחיי התורה והמצוות. וכמו שהיה בעת יציאת מצרים (שהיא תוכנו ועניינו של חג הפסח), שהקב"ה הראה לישראל אותות ומופתים, אשר השרישו בהם את יסוד האמונה: "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים . . ויאמינו בה"12.

אמנם, אף שגדלה מעלתה של האמונה והיא משמשת כ"יסוד היסודות" לעבודת ה' – הרי היא רק "יסוד", ולא עבודת ה' בפועל. וכשם שהיה ביציאת מצרים בפשטות, שאמנם בני ישראל האמינו בה', אך לא קיבלו עדיין את התורה והמצוות.

וזהו איפוא מה שבזמן דחג הפסח התבואה "מתמלאת באביה", אבל עדיין אינה בשלה ומוכנה לאכילה – דזהו בהתאם לעניין האמונה, שהוא אמנם יסוד גדול ונחוץ ביותר, אך אין כאן עדיין "תבואה" בשלה ומוכנה – תורה ומצוות על כל פרטיהם.

ומהאי טעמא בשלב זה אין השמחה גדולה – כי כשרואים יהודי שמאירה אצלו האמונה, אין עדיין בטחון וודאות שהאמונה תביא אותו אל ה"תבואה", תורה ומצוות; ועד שיכול להיות מצב, בסגנון הידוע13: "גנבא אפום מתתרתא רחמנא קרי" – שאף שהגנב מאמין באמונה שלימה במציאות הבורא, ויודע שהצלחתו תלויה ברצון ה', אין האמונה פועלת בו לקיים אכן בפועל את רצון ה' ולא לגנוב (כי האמונה אינה משפיעה תמיד באופן ממשי על הנהגת האדם המאמין, והדברים ידועים).

קבלת התורה – וקיומה בפועל

בזמן "חג הקציר" התבואה נתבשלה כבר בשלימותה והאדם בא וקוצר אותה, ומעביר אותה לבעלותו; וכן הוא בה"תבואה" הרוחנית – בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, ניתנו לבני ישראל התורה ומצוותיה, ובני ישראל קיבלום באמירת "נעשה ונשמע".

וזהו ששמחת חג השבועות גדולה יותר מאשר שמחת חג הפסח, כיון שכבר רואים את ה"תבואה" מוכנה ומזומנת לפנינו – התורה והמצוות כבר ניתנו ונתקבלו כדבר שלם ומוכן.

אך כשם שבגשמיות, גם לאחר שהתבואה מוכנה בבעלות האדם, אין השמחה שלימה עד שהוא מכניס אותה אל הבית ומשתמש בה – כך ברוחניות, גם לאחר שהתורה נתקבלה אצל

תורת חיים

הוראות בעבודת היום

להפוך את ה"עראי" ל"קבע"

"אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי"

(סוכה ב, א)

בנין הסוכה צריך להיות באופן של דירת עראי: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי"1 (ולכן – סוכה שגבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה). אמנם, הנהגת האדם בסוכה, צריכה להיות באופן של קבע: "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים . . מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה"2.

כלומר, הסוכה מצד עצמה צריכה להיות באופן של "עראי", אמנם על-ידי שהאדם יושב בתוכה באופן של קביעות הרי היא נעשית ל"קבע".

ומכך ניתן ללמוד לכללות הנהגת האדם בעולם:

(א) גשמיות העולם מצד עצמה, אין בה כל חשיבות – היא רק דבר "עראי" וטפל. ועבודת האדם היא, לעשות ממנה "קבע" – להשתמש בדברים הגשמיים עבור עניני קדושה, וכך לעשות מהם "קבע" ודירה לו ית'.

(ב) אמנם, כשם שהסוכה מוכרחת להיות דירת עראי, ואם לאו פסולה – כך גם אם לא יהיו ענייני העולם כ"עראי" בעיני האדם, אלא יהיו אצלו כדבר חשוב בפני עצמו – לא יוכל האדם לעשותם "קבע" להקב"ה, מאחר והם יפריעו לו בעבודתו. וכדאיאת בספר חובת הלבבות3, דכשם שלא ישכנו אש ומים בכלי אחד, כך לא ישכנו בלב אחד אהבת ה' ותענוגי עולם הזה.

(3) שער ח פ"ג אופן כה.

(1) סוכה ב, א.

(2) שם כח, ב.

(12) בשלח יד, לא.

(13) ברכות סג, א – כגירסת העין יעקב. וראה

דקדוקי סופרים שם.

(9) סנהדרין מב, א. וראה גם חגיגה יד, א.

(10) הוריות יד, א.

(11) סוטה מו, סע"א.

מעלתו היא – שהקב"ה 'שורה בתוכו' (אם ע"י לימוד חכמתו אם ע"י קיום רצונו, אם ע"י שניהם יחדיו). ונמצא, דמדויקים היטב דברי המדרש, שהמינים רומזים על הקב"ה ועל ישראל המקיימים תורה ומצוות – כי עיקר מעלת ישראל הוא באור ה' השורה עליהם.

ברם, מין ה'ערבה', שהוא כנגד יהודי שאין בו תורה ואין בו מצוות – במה היא רומז על הקב"ה? אלא, מעלת הערבה היא שגדלה באחוה, שעל-שם זה קרויה "אחוונא"¹⁸. ונמצא, שהערבה רומזת על יהודים שיש בהם אחדות ישראל. וכיון שכן, גם על ערבה ניתן לומר "ערבי נחל זה הקב"ה", כי אחדות ישראל אמיתית תיתכן רק כאשר מאיר ביהודי אור ה'.

בני ישראל והסכימו לקיימה, עדיין אין בזה "הנאה" של ממש מהתורה והמצוות, כל עוד לא 'הכניסו' את התורה והמצוות להיות כחלק ממציאותם, כחלק מחיי היום-יום. וזהו החידוש של "חג האסיף":

כאשר עובר הזמן שבין חג השבועות לחג הסוכות, ובמשך זמן זה (הכולל מצבים שונים בחיי היום-יום) מתנהגים יהודים על-פי התורה ומצוותיה – הרי בזה נפעל העניין של "באספך את מעשיך מן השדה": 'מכניסים' את ה"תבואה" הרוחנית בתוך מציאות חיי היום יום; אז דוקא נעשית וודאות שאכן התורה והמצוות לא נשארו "מחוץ" לחייו המעשיים של האדם, אלא הם נמצאים 'בפנים', בתוך כל מציאותו עד למעשה בפועל.

ומעתה מובן, אשר גודל השמחה של "חג האסיף" שייכת היא לזה ש"מאספים" את ה"תבואה" הרוחנית – ובפשטות, ששמחת חג הסוכות ענינה שמחה של מצוה (שמחת לולב ושמחת ישיבה בסוכה¹⁴); בחג השבועות שמחים בקבלת התורה (כדבר מופשט), ואילו בחג הסוכות שמחים בזה ש"אספנו" את התורה לתוך מציאותנו, כך שאנו "מוקפים במצוות" בגשמיות ממש.

שלימות ה"אסיפה" – על ידי התשובה

אך כדי לקיים במה שנתבאר – לכאורה אין זה מתיישב עם המציאות: הוסבר שחג הסוכות מהווה שלימות ביחס לחג הפסח וחג השבועות – בחג הפסח הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, ואז נקבע בהם יסוד האמונה; בחג השבועות נתן הקב"ה את התורה, והיתה הקבלה באופן ד"נעשה ונשמע"; והחידוש של חג הסוכות הוא בזה שהקבלה על התורה והמצוות אינה נשארת כדבר מופשט, אלא היא באה ומתקיימת – "שמחה של מצוה" בפועל.

אמנם במציאות, הרי באותם ימים שבין חג השבועות לחג הסוכות (בשנה הראשונה ליציאת מצרים, שאז נקבעו החגים והמועדים) – היה ההיפך הגמור: בני ישראל נכשלו בחטא

¹⁴ ראה סוכה מג, ב. פרש"י ד"ה לולב שם (ד' מינים – לשמחה). ובירושלמי סוכה פ"ג הי"א שנוי' במחלוקת. וראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ב (שמחת שלמים). ולהעיר מתורה תמימה פ' ראה טז, טו.

העגל, שמהווה סתירה למה שקיבלו על עצמם בעת מתן תורה ! ואיך אפשר לומר שהחידוש של חג הסוכות הוא בעניין "אסיפת התבואה" (ברוחניות), שבני ישראל הכניסו את התורה והמצוות בתוך מציאותם – אם אפילו את יסוד האמונה לא קיימו והחזיקו כדבעי ? !

אך באמת, היא הנותנת:

זה שבני ישראל נכשלו בחטא העגל, הביא לכך שיעשו תשובה, עד שהקב"ה יאמר להם "סלחתי"¹⁵; ובכן, עניין של חזרה בתשובה – שהיה בין חג השבועות לחג הסוכות – הוא המבטא יותר מכל את זה שה"תבואה", תורה ומצוות, "נאספה אל הבית" וחדרה אל תוך מציאותם של בני ישראל כדבר קבוע ותמידי.

וההסברה בזה:

כאשר יהודי נמצא במצב שמימיו "לא טעם טעם חטא" – אי אפשר להיות בטוחים, בוודאות גמורה, שהוא ימשיך בצדקותו באופן תמידי, בכל המצבים¹⁶. יתכן, כי כל זה שהוא "שלם במעשיו" נובע מזה שלעת עתה לא נזדמן לו נסיון גדול שיכשיל אותו; הוא נמצא במעמד ומצב שחיי התורה והמצוות באים אצלו ללא קישויים מיוחדים – אך מי יודע מה יקרה כאשר ייקלע למצב חדש, נסיונות שלא הורגל בהם ? האם יעמוד בהם בהצלחה ? זאת אי אפשר לדעת¹⁷.

דוקא בעל תשובה, ש"טעם טעם חטא ופירש ממנו וכבש יצרו"¹⁸ – הוא המובטח (יותר) שלא יעזוב עוד את הדרך הישרה. לאחר שהוא כבר עמד בנסיון, עד כדי כשלון בפועל, ובכל זאת התגבר על יצרו ועשה תשובה שלימה – נותן הדבר וודאות¹⁹ שמכאן ולהבא הוא "לא ישוב לזה החטא לעולם"²⁰ (שהרי כבר היה בתוך החטא – ובכל זאת התגבר עליו ו"יצא ממנו"); וכמאמר הידוע: "אין חכם כבעל הנסיון"²¹.

ולכן, זה שישאל חטאו ושבו בתשובה – מחזק ומברר שהתורה והמצוות אכן "נאספו" בתוך מציאותם, באופן שאין שום דבר שיכול לנתק ולהפריד בין מציאות היהודי לבין התורה והמצוות; זה שהם חזרו לעבודת ה' למרות החטא – מוכיח שאין התורה והמצוות דבר "חיצוני" אצלם, דבר שאפשר לערערו ולבטלו ח"ו על ידי נסיונות שונים, אלא כבר "יצא עליו ערעור ונתקיים" כדבר קבוע ותמידי. וזהו תוכן השמחה הגדולה שב"חג האסיף" – השמחה על זה שהתורה והמצוות "נאספו" עמוק בתוך בני ישראל.

שבעל תשובה "צריך תשובה מעולה שלא יחזור לסורו" – היינו רק במדרגה תחתונה בתשובה (כמפורש בספר המאמרים תש"ה ע' 42); אבל במדרגה עליונה דתשובה, הרי אדרבה, הבעל תשובה הוא יותר "מובטח" מצדיק, כבפנים.
 (20) לשון הרמב"ם שם פ"ב ה"ב.
 (21) ראה עקידה פ' נח. מעבר יבוק ש"ב. ועוד.

(15) רש"י תשא לג, יח. ועוד.

(16) ובלשון הכתוב (מלכים-א כ, יא): "אל תהלל חוגר כמפתח".

(17) וראה בארוכה תניא פרק ל.

(18) לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

(19) ומה דאיתא בלקוטי תורה (ואתחנן ט, ד)

סגולה להצלה מ"זרם" ו"מטר"

"וסוכה תהי' גו' למחסה ולמסתור מזרם וממטר"

(ישעי' ד, ו)

בפסוק⁹ "וסוכה תהי' גו' ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר", ישנו רמז נפלא¹⁰:

"זרם" (גימטריא רמ"ז) – הוא מספר אחד פחות מרמ"ח, ו"מטר" (רמ"ט) – הוא מספר אחד יותר מרמ"ח. כלומר: הסוכה מצלת את האדם שלא יבוא לידי "זרם ומטר" – להוסיף או לגרוע חלילה מרמ"ח מצוות (עשה) שבתורה.

ויש לבאר כיצד נפעל זה על-ידי הסוכה:

סוכה מורה על דבר שהוא למעלה ממציאות האדם וכוחותיו. שהרי הסוכה מקיפה את כל קומת האדם, גם את כוח השכל – הכוח הכי נעלה שבו.

וזהו הרמז בסוכה: אם שייכות האדם להקב"ה היא רק מצד השכל, אזי שייך שיבוא ח"ו לידי עשיית שינויים בתורה, להוסיף או לגרוע בה כפי הכרעת שכלו. אך כאשר הוא זוכר תמיד את ה'סוכה' המקפת עליו – את המציאות האלוקית שלמעלה לגמרי משכלו – אזי יכול הוא להיות בטוח שלא יבוא חלילה לידי שינויים של "זרם ומטר".

"ערבי נחל זה הקב"ה"?...

איתא במדרש¹¹: "פרי עץ הדר זה הקב"ה שכתוב בו¹² הוד והדר לבשת, כפות תמרים זה הקב"ה שכתוב בו¹³ צדיק כתמר יפרח, ענף עץ עבות זה הקב"ה דכתיב¹⁴ והוא עומד בין ההדסים, וערבי נחל זה הקב"ה דכתיב בי'¹⁵ סולו לרוכב בערבות גו'".

ויש לתווך זה, בדרך הדרוש, עם המדרש הידוע¹⁶ שד' המינים הם כנגד הסוגים השונים שבעם ישראל: לומדי התורה (לולב), בעלי מעשים טובים (הדס), אלה שמבורכים בשתי המעלות (אתרוג), ואלה שאין בהם לא זה ולא זה (ערבה).

דהנה מעלת לימוד התורה, היא, שיהודי לומד את חכמת ה' ובכך מתאחד עם הקב"ה¹⁷. וכן במצוות – שהם רצונו ית' – שכאשר יהודי מקיים מצוות, מעלתו היא, שהוא מאוחד עם מצוה המצוות, הקב"ה; וממילא מובן, שיהודי שהוא בבחינת 'לולב', או 'הדס', או 'אתרוג',

(9) ישעי' ד, ו.

(10) בשם אאמור"ז"ל.

(11) ויקרא רבה פ"ל, ט.

(12) תהלים קד, א.

(13) שם צב, יג.

(14) זכרי' א, ח.

(15) תהלים סח, ה.

(16) ויקרא רבה ל, יא.

(17) ראה המבואר באריכות בתניא פרק ה.

מאד". כלומר: "עשו המצוה מן המובחר אשר לא עשו כן מימי ישוע בן נון . . ותהי שמחה על אשר קיימו המצוה בתיקון רב"26.

והקושיא מפורסמת – ובלשון הש"ס27: "אפשר בא דוד ולא עשו סוכות, בא שלמה ולא עשו סוכות – עד שבא עזרא"? כלומר: מהו הטעם שבימי דוד ושלמה לא חגגו את חג הסוכות מתוך "שמחה גדולה מאוד", ודוקא כאשר עלה עזרא מן הגולה – שאז לא היתה גאולה שלימה, כי היו תחת שלטון הגויים – חגגו את חג הסוכות באופן נעלה ביותר?

[ובאמת, שמכח קושיא זו מפרשים חז"ל שכוונת הכתוב (באומרו "כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא") היא לזה שעזרא קידש את ארץ ישראל, כמו יהושע: "מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקידשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקידשו ערי חומה"; והיינו, שכיון ש"קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא", הרי שהקדושה הראשונה שהיתה בימי יהושע נתבטלה בעת החורבן והגלות – ולכן עתה חזרה הארץ ונתקדשה על ידי עזרא, וביתר שאת, שלכן "קדושה שניה" שעל ידי עזרא "עומדת לעולם"28 ולא נתבטלה גם עכשיו.

אבל מובן, ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" – וכמבואר במפרשי המקרא שכוונת הכתוב היא (גם) כפשוטו, שאכן עשו את חג הסוכות באופן נעלה ביותר שלא היה כמוהו מימות יהושע בן נון (גם לא בימי דוד ושלמה וכו'), וצריך ביאור.

ואדרבה – לפי הידוע בכגון דא29, עלינו למצוא גם קשר ושייכות בין פירוש המקרא לפי פשוטו, שבימי עזרא עשו את החג "מן המובחר" ובשמחה גדולה ביותר, לבין פירוש הש"ס שעזרא קידש אז את הארץ מחדש לאחר שהקדושה שפעל יהושע נתבטלה בעת הגלות. וכפי שיתבאר לקמן].

ובכן, לפי מה שהוסבר – יובן בטוב:

נתבאר שהשמחה היתירה דחג הסוכות היא שמחה של "בעל תשובה", מי שבא לידי נסיון ונכשל, ואף על פי כן הצליח להתגבר ולחזור לדרך הישרה. ושמחתו גדולה היא משמחת

כאשר לאחר מצב ירוד
זה מצאו ישראל את
הדרך לחזור בתשובה,
לשוב מן הגלות ולכנות
מחדש את בית המקדש
באופן ש"גדול יהיה כבוד
הבית הזה האחרון מן
הראשון" – הרי עכשיו
יכולים הם להיות סמוכים
ובטוחים שאכן עניני
הקדושה "נאספו" בתוך
מציאותם באופן קבוע
ותמידי שאין לו הפסק

דרוש ואגדה

ריקוד החסידים באבוקות של אור

"חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהם"

(סוכה נא, סע"א)

מבואר בגמרא¹, שריקוד החסידים ואנשי המעשה "באבוקות של אור שבידיהם", היה באופן ש"היה נוטל . . בידו אחת וזורקן כלפי מעלה וזורק אחת ומקבל אחת".

והנה, מובן בפשטות שריקוד של חסידים ואנשי מעשה בבית המקדש, באופן זה דוקא, של הטלת האבוקה מעלה וקבלתה בידם כו', אין זה רק בכדי להראות את כשרונם וזריזות ידיהם, אלא ודאי שיש בזה ענין מדויק על-פי תורה ודרכי עבודת ה'.

ויש לומר, שזה מרמז לענין נפלא בעבודת נפש האלוקית עם הגוף ונפש הבהמית.

דהנה, הכוונה בירידת הנפש האלוקית מרום מעלתה, בכדי להתלבש בגוף ונפש הבהמית, היא במטרה שתשפיע על הגוף והנפש הבהמית. היינו, לזככם ולבררם מקליפתם, עד שיאיר גם בהם אור ה'. וכפי שאומרת המשנה² על הפסוק "בכל לבבך"³ – "כשני יצריך", שגם נפש הבהמית תעבוד את ה'.

אמנם, מאחר ועל-ידי התלבשות נפש האלוקית בנפש הבהמית, יורדת הנפש האלוקית ממדרגתה, נדרש היהודי מפעם לפעם להתעלות ולנתק עצמו מענייני הגוף החומריים. כך שהנשמה תאיר כפי שהיא מצד עצמה במדרגתה הנעלית. ודוקא בכוח זה יכולה הנשמה להתמיד בעבודתה עם נפש הבהמית והגוף ולזככם.

ולזה רומז ריקוד החסידים ואנשי המעשה:

אבוקה מורכבת (לפחות) משני נרות, שזה מורה על עבודת ופעולת נפש האלוקית בנפש הבהמית, שגם היא תהיה 'אור' – מוארת באור ה'. אמנם, מעת לעת נדרש לזרוק את האבוקה

(28) רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ה.

(26) פירוש המצודת דוד עה"פ.

(29) ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 782. תורת מנחם-התועודיות חל"ז ע' 131. וש"נ.

(27) ערכין לב, ב, ובפרש"י (כגירסת שיטה מקובצת על הגליון).

(3) ואתחנן ו, ה.

(1) סוכה נג, א.

(2) ברכות נד, א במשנה.

אלא שמכל-מקום, למרות מחילת החטאים – נדרשים עדיין לקרבן החטאת. והטעם הוא, על-פי המבואר בתניא⁷, שגם כאשר יהודי עשה תשובה נכונה על חטאו, ונמחל לו, מכל מקום בעלייתו למדרגה נעלית יותר בעבודת ה', נדרש הוא שוב לתשובה על אותו החטא. והוא מפני ש"עיקר התשובה היא בלב, והלב יש בו בחינות ומדרגות רבות", ועל כן יש צורך בתשובה עמוקה ונעלית יותר, בהתאם למדרגתו עתה.

וכן הוא גם בחג הסוכות, שלמרות מחילת העוון דיום הכיפורים, נדרש היהודי לכפרה נעלית יותר בחג הסוכות. שכן לאחר שנתכפרו כל עוונותיו (ובפרט לאחר הקרבת העולות דסוכות), הרי הוא במדרגה נעלית יותר, ולכן לא נפקד מקומו של קרבן החטאת.

ה"צדיק" – כי על ה"צדיק" אי אפשר לדעת בבירור מה יהיה עמו בעת נסיון, ודוקא ה"בעל תשובה", שכבר הגיע לידי נסיון ומלחמה ולבסוף ניצח, הוא המובטח בוודאות שאכן עניני התורה והמצוות "נאספו" בתוך מציאותו ו"לא יסור ממנה" (שזהו התוכן ד"חג האסיף"), ודבר זה מביא לידי שמחה גדולה ועצומה.

ומעתה יובן, שאין לך זמן מתאים יותר לשמחת חג הסוכות באופן של "שמחה גדולה מאוד" – מאשר אותו זמן המסופר בכתוב, ימי עזרא, כאשר באו "הקהל השבים מן השבי":

בכל הזמנים שלפני זה (מאז שנכנסו לארץ בימי יהושע), שבחלקם היו ישראל במעמד ומצב נעלה ביותר, כמו בימי השופטים, בימי שמואל הנביא ש"שקול כנגד משה ואהרן", וכן בימי שאול, דוד ושלמה, ובהמשך הדורות – הרי אף שתמיד היו נסיונות ונפילות שהביאו למעלה של "בעלי תשובה"³⁰, ולכן בכל הדורות חגגו את "חג האסיף", הרי עדיין לא הגיעו לידי וודאות גמורה שאכן עניני הקדושה "מוחזקים" הם בידי ישראל באופן ש"לא יסור ממנה".

וכמו שהיה בפועל, שלאחר כל העילויים הנפלאים שהיו בימי השופטים, המלכים והנביאים – לבסוף הגיעו נסיונות יותר קשים, שישאל לא הצליחו לעמוד בהם, עד שנכשלו בהעוונות הכי חמורים ("עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים"³¹), שהביאו לחורבן הבית ולגלות, באופן שה"קדושה ראשונה" שעל ידי יהושע נתבטלה.

וכאשר לאחר מצב ירוד זה מצאו ישראל את הדרך לחזור בתשובה, לשוב מן הגלות ולבנות מחדש את בית המקדש באופן ש"גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"³² – הרי עכשיו יכולים הם להיות סמוכים ובטוחים שאכן עניני הקדושה "נאספו" בתוך מציאותם באופן קבוע ותמידי שאין לו הפסק, לאחר שכבר נתנסו בהנסיונות הכי גדולים ובכל זאת התגברו עליהם; וזהו שדוקא אז עשו את חג הסוכות באופן נעלה ביותר שלא היה כמוהו, ומתוך "שמחה גדולה מאוד".

[ואכן הצליחו בימי עזרא לפעול את קדושת הארץ באופן נצחי – וכפסק הרמב"ם³³ שאף שהקדושה שפעל יהושע נתבטלה, הרי הקדושה שפעל עזרא לא נתבטלה עד היום הזה. ובעניין זה דומה ה"קדושה שניה" שעל ידי עזרא לענינים של ה"לוחות שניות", שכיון והם באו על ידי עבודת התשובה הרי הם נשארו בשלימותם ולא נשתברו כהראשונות³⁴].

(32) ראה ב"ב ג, סע"א.

(33) הל' בית הבחירה ספ"ו.

(34) ראה בארוכה לקוטי שיחות ח"ט ע' 69.

(30) וכמו שמצינו בדוד המלך עצמו את מעלת התשובה בפרטים מסויימים (ראה ע"ז ד, סע"ב ואילך).

(31) יומא ט, ב.

מה פשר השמחה הגדולה בשמחת בית השואבה?

"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"

(סוכה נא, א"ב)

לכאורה דרוש ביאור, מה טעם קבעו את 'שמחת בית השואבה' כשמחה כה גדולה ומיוחדת, ועד ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"?

ויש לומר, שזהו ע"ד מה שמצינו בנוגע לקצירת העומר במוצאי היום"ט דפסח, דמאחר שהיו הבייתוסים אומרים "אין קצירת העומר במוצאי יו"ט", היו עושים אותה ב"עסק גדול"³ – ד"כל עיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם . . כיון שחשיכה, אומר להן: בא השמש? אומרים הין . . מגל זו? . . קופה זו? . . אקצור? והן אומרים לו: קצור . . שלש פעמים על כל דבר ודבר" וכר', והיינו – ששינו מסדר הרגיל ועשו את הקצירה ב"עסק גדול" ומפורסם, בכדי "להוציא מלבן" של הבייתוסים.

וכמו"כ אפשר לומר בנוגע לניסוך המים, דהיות שהצדוקים אינם מודים בו, לכן תקנו בו שמחה יוצאת מגדר הרגיל, בכדי להוציא מלבן של צדוקים.

מדוע בסוכות יש סדר שונה להקרבה?

בסדר הקרבת הקרבנות בחג הסוכות, פוסק הרמב"ם⁴, שפרי החג, האילים והכבשים, שהם קרבנות עולה, קרבים ראשונים. ואילו השעירים שהם קרבן חטאת, קרבים רק לבסוף. סדר זה, שונה הוא, מסדר ההקרבה בשאר ימות השנה, בהם החטאת קודמת לעולה⁵.

ודרוש ביאור, מדוע נשתנה חג הסוכות משאר ימות השנה בסדר הקרבת הקרבנות?

הביאור בזה:

טעם הקדמת קרבן החטאת לקרבן העולה בכל השנה, הוא מפני שקרבן החטאת עניינו לכפר על העבירה, ואילו קרבן העולה מטרתו היא, כפי שכותב רבינו הזקן באגרת התשובה⁶, ש"לאחר שעשה תשובה ונמחל לו העונש . . שולח דורון ומנחה לפניו שיתרצה לו לראות פני המלך". ומאחר והעולה תפקידה לרצות לאחר הכפרה, לכן קריבה היא לאחר החטאת.

סדר זה נכון הוא בכל ימות השנה. אולם בחג הסוכות, שהוא תיכף לאחר יום הכיפורים, שבו נתכפרו עוונותיהם של ישראל – אין מקום להקדים את הקרבת קרבן החטאת, קרבן הכפרה.

שואלין ודורשין

עיונים וביאורים בענייני המועד

אין מהדרין ב"ערבי נחל"

האתרוג חייב להיות "פרי" ו"הדר", הלולב חייב להיות "כפות" וההדס חייב להיות "עבות". מדוע הערבות אינן חייבות להיות ערבי "נחל" דווקא? / ביאור נפלא ביסוד דיני ד' המינים, על פי הסברת המדרש בד' ה'מינים' שבבני ישראל, והוראה באופן 'איגודם' ואיחודם של ישראל ובייחוד – מין ה'ערבה' שבהם

'מה נשתנה' סימן הערבה

א.

בהמין שלוקחים בפועל:

"פרי עץ הדר" – האתרוג שלוקחים חייב להיות "פרי עץ"² וחייב להיות "הדר"³, ואילו אתרוג היבש פסול⁴; "כפות תמרים" – הלולב חייב להיות "כפות"⁵, "עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השדרה"⁶, ואם לאו פסול; "ענף עץ עבות" – ההדס צריך

בציווי התורה אודות נטילת ד' מינים – "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל"¹ – ישנו דבר פלא, לכאורה:

בג' המינים הראשונים – סימן ההיכר שנותן בהם הכתוב, הוא תנאי לעיכובא

(שו"ע רבינו הזקן או"ח סתרמ"ה ס"ב).

(1) אמור כג, מ.

(2) וראה שו"ע רבינו הזקן או"ח סתרמ"ה סכ"ט,

שמ"פרי עץ" נלמד שצ"ל (ולעיכובא) "פרי גמור".

(3) סוכה לא, א.

(4) סוכה לא, א – ומיני' ילפינן לשאר מינים

(5) לשון רבינו הזקן שם סעיף ג.

(6) שם ה"ז.

(3) מנחות סה, א (במשנה). ובפרש"י.

(4) פרק ב.

(5) הלכות תמידין ומוספין פ"ט ה"ז.

אמנם, אין זה מיישב עדיין את שאלתנו – כי נוסף על כך שהא גופא טעמא בעי: מדוע מקפדת התורה רק בשאר המינים שיהיו מתאימים בפועל לסימניהם ולא בערבה – [לכאורה, אין סבירא להו להפוסקים כמאן דאמר זה:

דהנה, מלשון הרמב"ם¹¹ והשו"ע¹² ("ורוב מין זה הוא גדל על נחלי מים, ולכך נקרא מין זה ערבי נחל") משמע, שדין זה מובן מעצם משמעות הכתוב – דטעם קריאתן בשם "ערבי נחל" הוא, כי "רוב מין זה גדל על הנחלים" (אך גם המיעוט הגדל במדבר או בהרים כשר) – ואין צורך בריבוי מיוחד ("ערבי" לשון רבים) עבור זה.

[ובמפרשים¹³ הוסיפו, שאי אפשר לומר דסבירא ליה להרמב"ם כדעיה זו – כי צריך הוא לכתוב זה ד"ערבי" בכדי ללמד על מספר הערבות, שהם ב' ערבות¹⁴].

וכיון ש(לשיטת הרמב"ם) כוונת התורה באמרה "ערבי נחל" היא רק על כללות המין, שרוב גידולו הוא בנחל, ולא בנוגע לערבות בהן מקיימים את המצוה בפועל – צריכים אנו עדיין להבין, מנלן (ומאי טעמא) לחלק בסימני התורה בין ג' מינים הראשונים לערבה?

להיות "עבות", "תלתא בחד קינא"⁷, ואם לאו פסול.

משא"כ במין הרביעי, הגם שנאמר בו גם כן הסימן ד"ערבי נחל" – מכל מקום, אין זה תנאי לעיכובא בערבה, אלא אף "של בעל כשרה"⁸. כלומר, אין הערבה צריכה להיות מן אלו הגדלות בפועל בנחל, אלא אף אם גדלה במדבר או בהרים, ורק שהיא ממין הערבות הגדלות בדרך כלל בנחל, כשרה היא מלכתחילה⁹.

והדבר דורש ביאור: מה נשתנו ערבי הנחל משאר המינים, שדוקא בסימן דידהו אמרינן שכוונת התורה היא לכללות המין בלבד (שגדלות בדרך כלל בנחל), ולא לערבה בה מקיימים את המצוה בפועל (שתהיה גדלה בנחל דוקא)?

ב.

והנה, בגמרא⁸ הובא מאן דסבירא ליה, שמקור דין זה הוא בלשון הכתוב "ערבי נחל" (לשון רבים¹⁰) – דזה בא לרבות, שגם ערבה הגדלה במדבר או בהרים ולא בנחל, כשרה.

(11) הל' לולב שם. והיינו לפי פירוש רוב המפרשים – ראה רא"ש שם. כס"מ להל' לולב שם. ב"י וב"ח לטווא"ח שם. תויו"ט סוכה פ"ג מ"ג. ועוד.

(12) או"ח סתרמ"ז, וכ"ה בשו"ע רבינו הזקן שם.

(13) דלעיל הערה 11.

(14) סוכה לד, ב (רמב"ם שם ה"ז). וראה תוד"ה ורבנן סוכה לד, א.

(7) סוכה לב, סע"ב וברש"י שם.

(8) סוכה לג, סע"ב (במשנה).

(9) ראה רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"ג. רא"ש סוכה פ"ג ס"ג. טושו"ע (ודרכינו הזקן) או"ח סתרמ"ז ס"א.

(10) רש"י סוכה שם. ועוד [וברבינו מנוח לרמב"ם שם (נדפס בהוצאת פרענקל) שנלמד ממ"ש "ערבי נחל" ולא "ערבי מים". ובפי' מהרז"ו לויק"ר (פ"ל, ח) שנלמד מהוי"ו ד"וערבי". ואכ"מ].

פנינים

עניינים קצרים

עיונים וביאורים

מדוע "חג הסוכות" ולא "חג ד' המינים"?

"חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים"

(ראה טז, יג)

בנוגע לשם היו"ט "חג הסוכות" – יש לבאר ולתת טעם, מאי טעמא נקרא על שם מצות סוכה דוקא ("חג הסוכות"), ולא על שם שאר המצוות הנוהגות בו (ד' מינים וכו')?

אלא, אחד הטעמים לזה הוא, מפני שמצינו מעלה מיוחדת במצות סוכה דוקא:

המצוות האחרות קשורות עם חלקים מסוימים בגוף האדם. וכמו מצות ד' מינים, אותה מקיימים באמצעות הידיים. אמנם מצות סוכה היא מצוה המקפת את כל מציאות האדם: (א) האדם נמצא עם כל גופו בתוך הסוכה. (ב) מצות סוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו"¹, שכל עניני האדם שעושה בדרך כלל בביתו, צריך לעשותם בסוכה. וממילא – זוהי מצוה הכוללת גם את כל עניני האדם.

ויש להוסיף, שלאדם יש שייכות לסוכה גם בעת שאין הוא יושב בתוכה – דהלא במשך ימי החג, הסוכה היא "ביתו" של האדם (דהרי צ"ל "תשבו כעין תדורו", כנ"ל), וכיון שארז"ל² "כל אדם שאין לו בית אינו אדם", נמצא, שהסוכה היא זו שמשלימה את מציאות האדם; ומעלה ושלמות זו אינה רק בעת שהוא נמצא בתוך סוכתו – ביתו, אלא גם בעת שנמצא בשוק הרי הוא "אדם" בסיבת הסוכה.

(1) סוכה כח, ב. ראה יבמות סג, א: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם. ובתוד"ה שאין: קרקע לבנות עליו שידור בו.

(2) ראה יבמות סג, א: כל אדם שאין לו קרקע אינו

יסוד החילוק – בגדר ה'ערבה' על-פי המדרש

ג.

הביאור בזה:

נבאר בכמה מקומות¹⁵, שישנם עניינים בתורה שאינם מיושבים כל צרכם בדרך הפשט והנגלה, ומבוארים דוקא על-פי דרך הדרש והרמז (ובפרט על-פי ביאור פנימיות התורה). ובלשון רש"י¹⁶: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני".

וכן הוא בנדון זה – שאינו מיושב כל צרכו בדרך הפשט והנגלה, ומוכן בפשטות על-פי ביאור עניין ד' המינים כפי שהוא בדרך הדרש:

דהנה, אודות ד' המינים מבואר במדרש¹⁷, שהם כנגד ד' סוגים שישנם בבני ישראל: אתרוג – ש"יש בו טעם ויש בו ריח", הוא כנגד אלו מישראל ש"יש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים"; כפות תמרים (לולב) – ש(התמר) "יש בו טעם ואין בו ריח", הוא כנגד אלו שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים"; הדס – ש"יש בו ריח ואין בו טעם", הוא כנגד אלו ש"יש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה"; ערבה – ש"אין בה טעם ואין בה ריח", היא כנגד "בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים"; ותוכן נטילת הד' מינים יחדיו הוא – שכל ד' הסוגים שבישראל "יוקשרו כולם אגודה אחת".

והנה, ממדרש זה נמצא – שחילוק עיקרי ישנו בין ג' המינים הראשונים לבין הערבה:

ג' המינים הראשונים (בסוגי בני ישראל) – שוים הם בכך שיש בהם מעלות גלויות, הניכרות בפועל. דהרי אלו שיש בהם תורה וכן אלו ש"יש בהם מעשים טובים", היינו, שהם לומדי תורה ועושי מעשים טובים בפועל¹⁸; משא"כ הערבה, "בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים" – אין בהם כל מעלה גלויה.

וכיון שכן, חלוקים הם גם בסיבת התאגדותם ("יוקשרו כולם אגודה אחת"): ג' המינים הראשונים – סיבת צירופם ל'אגודה' היא מצד מעלותיהם אלו הגלויות; משא"כ הערבה, שאין בה בגילוי כל מעלה – בהכרח לומר שסיבת ההתאגדות עימה, היא מצד המעלה הפנימית הקיימת בכל יהודי מצד עצם הווייתו – בעצם זה שהוא יהודי.

ועל-פי זה יש לבאר, שהחילוק בהלכה בין סימני ג' המינים וסימני הערבה – 'נשתלשל' ובא מחילוק זה שביניהם, בתוכנם על-פי דרך הדרש:

ג' המינים הראשונים – סימני התורה שנאמרו בהם ("פרי עץ הדר", "כפות" וכו'), עליהם להיות בפועל ובגלוי במינים בהם מקיימים את המצוה. והיינו בדומה לכפי שהוא בסוגי בני ישראל אלו, שהמעלות שבהם הם גלויות ובפועל, כדלעיל;

משא"כ הערבה – סימן התורה בה הוא, שתהיה שייכת לכללות המין ד"ערכי נחל". והיינו בדומה למין ה'ערבה' שבישראל,

[ומה שלכאורה הוא תימה לומר כן, דאם לזה נתכוון הירושלמי כאן, אמאי השמיט כאן להתואר "רבי", וכ' בסתם "בן יהוצדק" – יש ליישב בזה, דמכיון שמיידי לענין שהי' משתבח בקפיצותיו³³, היינו ששיבח מעלת עצמו, לזה הוצרך להדגיש ולשלול דלא היתה בזה שמץ גאוה ולכך נקרא בלשון שהוא היפך הכבוד³⁴. וכהא דמצינו (ברכות לד, סע"ב) בריב"ז שכשדיבר על עצמו אמר "אלמלא הטיח בן זכאי את ראשו", ולא קרא לעצמו בשמו³⁵ רק בשם אביו].

ובהא דהשמיט הרמב"ם להסוג דבעלי תשובות שנמנה בברייתא, נראה דס"ל דאין הברייתא מוספת עוד סוג אחר שלא נמנה במשנה, רק הוא פירוש ופירוט ממה שאמרו במשנה בקיצור, כדרך הברייתות (ראה פיה"מ

(33) ובפני משה שם: "משתבח בעיני הרואים" (בקרוב העדה שם: "היו משבחין אותו". ואולי היתה לו גירסא אחרת בירושלמי).

(34) ואף שאי"ז מדברי ר"ש בן יהוצדק עצמו כ"א דבעל הסוגיא (משא"כ בנידון ריב"ז דלקמן בפנים) – מ"מ מדייק בירושלמי לכתוב "בן יהוצדק" לאשמעין דכאשר "משתבח" צ"ל גם דיבור באופן של היפך הכבוד.

(35) ואין לומר שזה הי' קודם שהיו לו תלמידים

להרמב"ם בהקדמתו ד"ה אחרי כן), די"ל שבסוג ד"חסידים" שנזכר במשנה נכללו (לבד מחסידים בפרט) אף בעלי תשובה. והרמב"ם אזיל בזה לשיטתו, דרש"י (בסוגין ד"ה אלו חסידים) כ' "כל חסיד הוי חסיד מעיקרו" (היינו, לא רק חסידים שנזכר בהבריתא, אלא אף חסידים שבמשנה), ולפ"ז א"א לומר דבמשנה נכללו אף בעלי תשובה, אמנם להרמב"ם שפסק (הל' דעות פ"א ה"ה³⁶) ד"מי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד", דהנהגה זו ודאי אפשר שתהי' לא רק במי שהוא חסיד מעיקרו אלא אף בבעל תשובה³⁷. ולכך שפיר סבר ד"חסידים" שבמשנה כולל אף בע"ת³⁸, וזהו שבספרו לא טרח לפרש, דבמ"ש "חסידים" נתכוון לכלול הן חסידים מעיקרא והן בע"ת.

שאז נקרא בפי כל "בן זכאי" (ראה הערה 31) – כי הרי הי' זה כאשר "ר"ח בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ריב"ז".

(36) וראה נדה יז, א ובתוד"ה שורפן.

(37) ראה ב"ק קג, ב: והדר הוי חסיד וראה ג"כ ספר חסידים בתחילתו.

(38) משא"כ ברייתא שמפורש ג' סוגים: חסידים אנשי מעשה ובע"ת.

(ב) הד"ה בקה"ע שם הוא "הי' משתבח בקפיצותיו" – אבל במפרשים כהנ"ל, קרוב לודאי לומר שהד"ה הם דהבחור הזעזער.

(15) ראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 209. וש"נ (הובא ב'פתח דבר' לעיל).

(16) בראשית א, א.

(17) ויק"ר פ"ל, יב.

(18) להעיר מהפתגם הידוע (ספר השיחות תורת שלום ע' 190) – 'למדן אינו מי שיכול ללמוד, אלא הלומד (בפועל)'. וכן הוא (ועאכ"כ) בנוגע למעלה דמע"ט, ששייכת (כתוכנה הפשוט) רק כאשר עושים מע"ט בפועל.

"מאי תיהוי עלן מאפיקורסין" (והשיבם מן הכתוב (ירמ' מט, ז) "אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם", ואבע"א מן הכתוב (וישלה לג, יב) "ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך"). דבזה חזינן שהי' ריב"ח מ"גדולי חכמי ישראל", שהוא סוג הראשון שמנה הרמב"ם.

ועוד איתא בגמ' התם, ד"אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל כשהי' שמח שמחת ביה"ש הי' נוטל כו". ומצינו בשבת (טו, א) ברשב"ג הזקן (דבי' מיירי הכא, דהא עסקינן בזמן שביהמ"ק הי' קיים, שאז הי' רשב"ג הזקן (סה"ד בערכו. יעב"ץ סוכה שם)) שהי' נשיא הסנהדרין, וכבר ביאר הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"א ה"ג) ד"סנהדרי גדולה ומניינם שבעים ואחד וכו' הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום כו", היינו שהנשיא הוא ראש הסנהדרין. ומכאן²⁷ למד הרמב"ם לסוג ד"סנהדרין"²⁸ שהיו משמחין בשמחת ביה"ש.

ועוד שם בגמ', "אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת בית השואבה אמר כו". וממה שקראהו כאן "הלל הזקן" אף שבכ"מ לא הזכירוהו בתואר זה, מובן, שהוא הוראה בענין זה שמה ששמח בשמחה זו הי' כרוך בזה שהי' "זקן"²⁹, ומכאן למד הרמב"ם להסוג ד"זקנים" שמנה.

ובירושלמי שם אמרו, "בן יהוצדק הי' משתבח בקפיצותיו". ומכיון שהובא אודות תנא זה בש"ס, ללמד בזה לענין שמחת ביה"ש, על כרחך דלא בא לסתם, והוא אחד מן הגדולים שהיו בזמן ביהמ"ק ונזכרו במ"א. ומצינו בשמות התנאים ר' שמעון בן יהוצדק³⁰, ולא מצינו שתזכר מעלתו בש"ס, ולזה נראה דנרמזה כבר בשמו – "רבי שמעון", דהנה, גבי התואר "רבי" מצינו בתוספתא (סוף עדיות³¹) ד"מי שיש לו תלמידים קורין אותו רבי", וא"כ י"ל שהי' ראש ישיבה. ומכאן³² למד הרמב"ם להסוג ד"ראשי הישיבות" שהיו משמחין.

מרשב"ג, כנ"ל בפנים.

30) ראה סדר הדורות בערכו – שלדעת ספר היוחסין הי' ר"ש בן יהוצדק בזמן דר' טרפון. אבל בסה"ד שם פריך עליו, ומסיק שהתנא ר"ש בן יהוצדק הוא רבו דר' יוחנן (כמ"ש בתוס' נדה י, ב), עיי"ש בארוכה, ואשר י"א דשלשה ר"ש ב"י הוי. ועצ"ע.

31) הובא באגרת רב שרירא גאון – נעתק בערוך ע' אביי. ובסנהדרין (מא, ריש ע"ב): "כי הוה למד בן זכאי הוה קרי לי' כו' כי הוה לימד הוה קרי לי' רבן יוחנן בן זכאי". ובכ"מ מבואר שהתואר "רבי" ניתן בקבלת סמיכה – וראה אגרת רש"ג שם. חסדי דוד לתוספתא שם. ואכ"מ.

32) אין ללמוד סוג זה מרשב"ג שהי' נשיא, ונשיא הוא "ראש הישיבה" (רמב"ם שם) – כי הכוונה בזה היא לראש דיישיבה זו דסנהדרין וכיו"ב (חברים ובערך זל"ז, ואחרי רבים להטות וכו'), משא"כ ראש ישיבה ותלמידים – תלמידיו, כמובן.

שמעלתו הוא בשייכותו ל'כללות המין' דזרע אברהם יצחק ויעקב; וכיון שמעלה זו היא בכל יהודי, גם באלו ש"אין בהם לא תורה ולא מעשים טובים" בפועל, ואפילו בתינוק שנשבה לבין העכו"ם ואינו יודע

איגוד ה'ערבה' עם שאר ה'מינים' דישראל

הראשונים שבישראל, ואופן ההתקשרות עם איש פשוט:

המינים הראשונים, השייכים למעלות גלויות – תורה ומעשים טובים, צריך שיהיו בהם תורה ומעשים טובים בפועל; אין די בכך שמתייחס הוא למשפחה של לומדים, או רשום בישיבה, או אפילו למד בעצמו תורה בעבר – אלא צריך להיות אצלו עתה ובפועל ה"טעם" – לימוד התורה (ועד"ז במעשים טובים).

משא"כ בקירוב איש פשוט, אין להעמיד 'תנאים' – שקודם כל יעסוק בתורה ובמעשים טובים, ואפילו לא התנאי שקודם כל י'חוש' כיהודי (כערכה ה'גדלה בנחל')²²; כי כיון שהוא מזרע ישראל – צריך בראש ובראשונה להתקשר עימו מצד אהבת ישראל, שהיא אהבת כל יהודי מפני עצם היותו יהודי²³.

והרי שנינו²⁴ "הוי מתלמידיו של אהרן

ד.

ומכאן הוראה ברורה בהנהגת האדם – כיצד צריך להיות אופן קירוב ו'איגוד' 'מינים' אלו שבישראל:

בראש ובראשונה יש לדעת, שמוכרחים להתקשר ולהתאגר עם כל יהודי, אפילו עם אנשים פשוטים – דהרי בנטילת ד' מינים אי אפשר להסתפק בג' מינים בלבד, וכשם שאין יוצאים ידי חובה בלא אתרוג, לולב או הדס, כך אין יוצאים ידי חובה בלא ערבות, אנשים פשוטים¹⁹.

[ולהעיר, שדוקא שם ה"ערבה"²⁰, הוא מאותם האותיות של "וערבה לה' מנחת יהודה גו'²¹". דצירופם של אנשים אלו באגודת הד' מינים – ערב וחביב הוא לפניו ית'].

וכאן באה הוראה נוספת – דחילוק עיקרי ישנו בין אופן ההתקשרות עם ג' הסוגים

19) ואדרבה: ידוע פתגם כ"ק רבותינו (לקוטי דיבורים ח"ג תצא, ב) שדוקא 'פשיטותם' של אנשים פשוטים קשורה עם פשיטות עצמותו של הקב"ה, שלמעלה מן כל דרגות ושמות. ונמצא, שדוקא ע"י שמתאגדים עם אנשים פשוטים, מתקשרים עם עצמותו ומהותו ית' ממש. וראה בזה לקוטי שיחות חכ"ט ע' 223 ואילך.

20) דשם הדבר בלשון הקודש, מורה על מהותו ועניינו. ראה תניא שער היחוד והאמונה ספ"א.

21) מלאכי ג, ד.

22) להעיר מט"ז או"ח שם סק"ב ד"טפי ניחא להראות חידוש וליקח אפילו שלא מן הנחל". וי"ל דגם בפנימיות העניינים כן הוא, שיש "להראות חידוש" ולהדר בקירוב אותם שלא ניכר בהם שהם "ערכי נחל" (מזרע אברהם יצחק ויעקב).

23) ואדרבה, אם אותו אחד אינו מרגיש כיהודי, הרי הרחמנות עליו גדולה ביותר, והלא רחמים רבים מביאים לידי אהבה רבה (ראה תניא ספמ"ה).

24) אבות פ"א מי"ב.

. . אוהב את הבריות ומקרבן לתורה": בעת שישנו "אוהב את הבריות"²⁵, יביא זה בסופו של דבר לידי "ומקרבן לתורה" – דלאחרי שנקרב את האיש הפשוט, ונאהב אותו

'ערבה' ו'לולב' – האינם מפריעים לקיום המצוה?

ה.

והנה, בדומה לסימן דערבה, שהוא סימן רק לכללות המין ולא לערבה אותה לוקחים בפועל – מצינו גם בנוגע לסימן התורה בלולב – "כפות תמרים":

דהנה, ישנם הסוברים²⁶ ש(בנוסף לכך שצריך להיות בלולב הסימן ד"כפות" – "עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השדרה", כנ"ל ס"א) אף "תמרים" הוא תנאי לעיכובא בלולב – וצריך הלולב להיות מ"דקל שעושה תמרים" דוקא.

אך לעומתם, יש הסוברים²⁷ – שגם כאן הכוונה היא רק לשם המין בכלל (כפי שהוא ב"ערבי נחל"), דמספיק שיהיה הדקל ממין דקלי התמרים, אך גם באם אינו עושה תמרים בפועל – כשרים לולביו למצוה.

ולפי דיעות אלו – אין מתיישב החילוק דלעיל, בו חלוקים הג' מינים כולם (ובכללם הלולב) מן הערבה, וצריכים אנו לחילוק אחר, בין האתרוג וההדס – בהם סימן

מפני עצם היותו יהודי, הא גופא יביא אותו להתקרב לתורה – עד שלבסוף יבוא אף למדרגה ד"יש בו טעם ויש בו ריח".

ויש לבאר:

המשותף ללולב (ש"שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים") ולערבה ("שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים") הוא – ששניהם אינם בעלי "מעשים טובים"²⁸.

ולכאורה יש כאן מילתא דתמיהא:

נטילת ד' מינים היא מן המצוות המעשיות, ואעפ"כ, אמרינן בה תנאי לעיכובא, בו תלויה כל מציאות המצוה – דמוכרחים לעסוק בזה אלו ש"אין בהם מעשים טובים" ! ועוד זאת – דסיבת איגודם ועיסוקם בזה, אינה רק בכדי שהאחרים יפעלו וישפיעו בהם, אלא הם אף פועלים באחרים. וכלשון המדרש כאן: "יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו".

אם אין צ"ל דקל שעושה פירות תמרים, ה"ז תנאי בהלולב הנלקח בפועל (שצ"ל מאילן הנקרא תמר), דלא כ"ערבי נחל" שאין צ"ל הסימן ד"נחל".

⁽²⁷⁾ ראה חידושי חת"ס סוכה לד, ב. וראה ספר לולב הקנרי שם.

⁽²⁸⁾ וגם בתורתו דה"לולב" חסר ה"גדול (תלמוד) " שבו, שמביא לידי מעשה (ראה קידושין מ, ב. וש"נ. ועיין הל' ת"ת לרבינו הזקן פ"ד ס"ב ג).

וזהו שלא נמנתה כלל למצוה בפ"ע, דהא אין כאן מצוה מחודשת, רק היא מכלל מצות שמחת יו"ט.

[ועפ"ז מבואר ג"כ מ"ש הרמב"ם ד"ערב יו"ט הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים כו",] אף שמפשטות ל' המשנה הנ"ל

ה.

ולדרך זו מיושב היטב הא דשייך לחלק בקיום חיוב זה ואינו שוה בכולן, דכיון שאינו חיוב בפ"ע, רק הוי הוספה והדגשה יתירה בחיוב מצות שמחת יו"ט דסוכות, מחמת שהודגשה יותר בכתוב, מובן שהדבר תלוי בלב כל אחד שיוכל להרגיש בעצמו חביבות המצוה ממה שהודגשה בכתובים. ולזה גדולי החכמים דוקא יכלו לקיים שמחה יתירה זו, ולשאר העם היתה חביבות המצוה (שהיא ה"שמחה יתירה") במה ש"באין לראות ולשמוע"²³.

ובזה יש לבאר הטעם על זה שקיום שמחה יתירה זו הי' בכמה סוגים שמנה הרמב"ם, כיון שבכל אחד מסוגים הללו מצינו מעלה שאינה בשני, וקיום השמחה יתירה הלא תלוי בחביבות מצוה של כל אחד, וכמשי"ת. ויבואר גם המקור להרמב"ם שהוסיף עוד סוגים ממה שנמנה בש"ס.

⁽²²⁾ וראה בארוכה שיירי כנה"ג או"ח "לשונות הרמב"ם ז"ל" הל' לולב כאן. ערוך לנר סוכה שם. [ושם – שהוא ע"ד שיטת הרמב"ם לענין הקהל, עי"ש]. ויומתק יותר עפ"י המבואר בפנים, ששמחת ביה"ש אינה בגדר חובה.

⁽²³⁾ שהרי זה ש"כולן באין לראות ולשמוע" פעל אצלם שמחה כמובן, וכלשון הרמב"ם: "מרקדין כו' ומשמחין כו' (ולא "שמחין").

(סוכה נא, א) הי' נראה דהיו מתקנין "במוצאי יו"ט הראשון של חג", דלהנ"ל מובן דכיון שאין שום חיוב מיוחד מה"ת בשמחה יתירה זו א"א שתדחה מפני' איסור עשיית מלאכה בחוה"מ (רמב"ם הל' יו"ט פ"ז), ולכך למד הרמב"ם דתיקון זה עשאוהו מערב יו"ט²²].

עפ"ז מיישב כל הסוגים שמנה הרמב"ם שהיו משמחין, וימציא מקור לכל אחד מן הש"ס

הנה, מצינו בש"ס בבלי (סוכה נג, א) וירושלמי (שם פ"ה ה"ד) שהובאו בשמם (רק) כמה תנאים, ומסופר הנהגתם בשמחת בית השואבה (או הדברים שאמרו אז). ומובן, דודאי בשמחה זו היו משתתפין כל התנאים שהיו בביהמ"ק (ועוד מהם אמרו אז דברים), ולזה צ"ל דאותם שנמנו בגמרא היו לכלול כל הסוגים שהיו משתתפין, דדוקא בכל אחד מסוגים הללו שהיו "עושין אותה" לשמחה זו, היתה חביבות המצוה באופן מיוחד²⁴.

דאמרו בגמרא בבלי, "אמר ר' יהושע בן חנניא כשהיינו שמחין שמחת ביה"ש כו' לא טעמנו טעם שינה דהוו מנמנמי²⁵ אכתפי דהדדי". ומצינו מעלה מיוחדת בש"ס גבי ריב"ח (שלכן מסופר דוקא בנוגע אליו²⁶), דאיתא בבכורות (ח, ב) שריב"ח הי' מתווכח עם "סבי דבי אתונא" שהיו חכמים גדולים, וניצחם. וכן איתא בחגיגה (ה, ב) דקודם שנסתלק ריב"ח שאלו אצלו חכמי ישראל

⁽²⁴⁾ בסגנון אחר: הודעת שם בעל המאמר – לימוד ודין הוא בגדר השמחה. ודוחק גדול לומר שאן אופני השמחה ותוכן דיבורם אתי להשמיענו והשם בא רק כטפל להדגיש שאף שהלל ענותן הי' בכ"ז אמר אם אני כאן הכל כאן (ולהעיר ש"הוא הי' אומר (רגיל לומר – לאו דוקא בשמחת ביה"ש) אם אין אני לי מי לי" (אבות פ"א מ"ד)) ועד"ז בהשאר.

”חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם כו”’. ולכאורה הרי אם שמחה זו הוי חיוב מה”ת מהיו”ט עצמו (ולא מדינא דרבנן מצד ניסוך המים), איך אפשר שיהיו חילוקים בקיום מ”ע מה”ת שנאמרה בסתם. וגם יל”ע טובא הא גופא מנא לן¹⁷.

ולבד מזה יש לדייק במה ששינה כאן מן המשנה, דשם אמרו ”חסידים ואנשי

מעשה”, והוא הוסיף ”גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין (והחסידים) והזקנים (ואנשי מעשה)”. וביותר יוקשה, דבגמרא שם הובא מן הברייתא שהיו מרקדין אף בעלי תשובה, וא”כ, מלבד מה שהוסיף הרמב”ם מדילי’ גם השמיט מן הגמרא הא דבעלי תשובה היו משתתפים בשמחה זו.

יסיק דלהרמב”ם אינה חיוב בפ”ע רק דילפינן מן הכתוב דבסוכות מוסיפין בקיום מצות שמחת יו”ט שבכל יו”ט

וזהו שנתכוון הרמב”ם במ”ש ”מצוה להרבות בשמחה זו”, היינו דאין המדובר כאן בחיוב אחר ונפרד משמחת יו”ט¹⁹, רק שבשמחה זו עצמה דכל יו”ט מחוייבים עתה להרבות ולהוסיף²⁰.

ובזה א”ש הא דאין השמחה דוחה יו”ט, דאף שילפינן לה מן הכתוב ”ושמחת שבעת ימים”, שע”י ריבוי השמחה מתקיימת מ”ע הכללית דשמחת יו”ט, מ”מ, כיון דליכא בזה חיוב מיוחד בפ”ע מה”ת ב”שמחה יתירה” זו, (ומ”ע דשמחת יו”ט מתקיימת אף בלא ”שמחה יתירה” זו), אי אפשר שתדחה לאיסור כלי שיר ביו”ט (אף שהוא מדרבנן)²¹.

ד.

והביאור בכל זה, דיש לומר בדרך מחודשת דהא שהביא הרמב”ם להכתוב ”ושמחתם גו””, לא נתכוון בזה כלל לומר דהתורה ציתה עוד חיוב שמחה נוסף על חיוב שמחת יו”ט שבכל המועדות, אלא כיון שמצינו שבנוגע לשמחת יו”ט דחג הסוכות הדגיש הכתוב השמחה יותר מבשאר המועדות, ”ושמחתם לפני ה”א שבעת ימים” (אף שידעינן כבר לחיוב זה מן הכתוב ”ושמחת בחגך גו”” (הל’ יו”ט פ”ו ה”כ)), לכך היו נוהגים (”היתה במקדש כו””) בסוכות לקיים חיוב שמחת יו”ט הכללי בשמחה יתירה, מחמת ההדגשה במצוה הכללית דשמחת יו”ט¹⁸.

(17) משא”כ החילוקים בשמחת יו”ט (רמב”ם הל’ יו”ט פ”ו הי”ד-יח), כי שם הוא ”כל אחד ואחד כראוי לו” (רמב”ם שם). ועד”ז בהקהל – וילך לא, יב.

(18) עפ”ז מתורץ מה שיש להקשות לכאורה על כללות השמחה דשמחת ביה”ש – הרי אין מערבין שמחה בשמחה (מור”ק ח, ב. ירושלמי שם פ”א ה”ז. רמב”ם הל’ יו”ט פ”ז הט”ז). וראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו. ואכ”מ.

(19) דאז הול”ל (בהלכה י”ב): מצוה לעשות

ולכאורה, לא רק שצירופם אינו צריך להועיל כאן, אלא אף להיפך: צירופם יחד ביצירת ’מציאות’ המצוה המעשית, צריך היה להפריע ולעכב. בדוגמת שאמרו גבי פרה אדומה²⁹, שאין היא נעשית ע”י אהרן מאחר ו”אין קטיגור נעשה סניגור” – ואף כאן, מציאות מי שאין בו מעשים טובים, צריכה להפריע ולעכב בפעולת המצוה המעשית!

אלא, בהכרח לומר – שפעולת הלולב והערבה³⁰ באגודת הלולב, אינה מצד מעלותיהם הגלויות (דהרי בזה, יש בהם משום סתירה למציאות המצוה), אלא – מצד המעלה שבעצם מציאותם³¹, שהם בני אברהם יצחק ויעקב:

כלומר: המעלה של כל יהודי שבעצם מציאותו (מצד עצם היותו יהודי), הנה מחד – היא נעלית הרבה יותר מן המעלה דעשיית מעשים טובים (דהלא היא מעלה בעצם מהות האדם), אך מאידך – מעלה זו איננה בגילוי (דהרי קיימת היא גם במי שבפועל ובגלוי אין בו תורה ומעשים טובים); אמנם בנידון דידן – בעת שמאגדים את הלולב וערבה ביחד עם ההדס והאתרוג, בהם קיימת מעלת המעשים טובים – הרי זה פועל לגלות כלולב

(29) פרש”י ר”פ חוקת מר”מ הדרשן.

(30) משא”כ אתרוג והדס שלשניהם יש מעשים טובים. והחידוש שבאתרוג על ההדס בעניין זה (שלכן נמנה בפ”ע) – כי לימוד התורה שמביא לידי מעשה ה”ז מוסיף גם בשלימות המעשה.

(31) שלכן (לדעה זו) אין הלולב צריך להיות מ”דקל שעושה תמרים”. ולהביאור דלעיל (סעיפים ג”ד) – יש לומר, דצירוף הלולב (הגם שאין בו מע”ט) הוא מצד ה’מעשה זוטא’ דעקימת שפתיו שישנו בלימוד התורה (ולכן צ”ל ”דקל שעושה תמרים” – לימוד התורה בפועל; משא”כ לדעה כאן, דפעולת הלולב היא מצד מעלתו העצמית, לימוד התורה הוא בכדי להוסיף בגילוייה – כדלקמן הערה 33).

וערבה את מעלתם שמצד עצם מציאותם³², ומצד זה אף הם פועלים במציאות המצוה, ו”מכפרין אלו על אלו”.

ולכן, נשתנו (לשיטה זו) סימני הלולב והערבה, דהם סימנים רק לכללות המין – כי מעלתם (לגבי איחוד זה, הפועל מצוה מעשית) אינה מעלה הקיימת בגלוי ובפועל, אלא – בשייכותם ל’כללות המין’ דעם ישראל, בני אברהם יצחק ויעקב³³.

ז.

על־פי ביאור זה האחרון, נמצא לנו עניין נוסף – שחידוש גדול יותר ישנו בצירוף הלולב באגודת הד’ מינים מבצירוף הערבות.

דהרי, ”מי שיש בו תורה ו(בכל זאת) אין בו מעשים טובים”, גרוע הוא יותר מעם הארץ שאין בו מעשים טובים: דהעם־הארץ אפשר להצדיקו שאינו יודע כו’, משא”כ תלמיד חכם, הלא יש בו ”תלמוד”, ואעפ”כ אינו ”מביא לידי מעשה”! ועל־דרך מאמר חז”ל³⁴, שתלמידי חכמים ”שגגות נעשות להם כזדונות”.

(32) וי”ל דזהו מה שלדיעה זו (שמעלת הלולב היא מעלה עצמית – בכללות המין), ישנו עכ”פ התנאי דכפות (לאגדן) בלולב, דהוא לעיובא בהמין שלוקחים בפועל – דהיינו מצד ש(ע”י האיגוד) מתגלית בו מעלתו זו העצמית, ונחשבת כמו מעלה ’גלויה’ שישנה במין עצמו ובפועל.

(33) ומה שעכ”פ צריך שיהי’ בלולב מעלת התורה (אף שמעלתו כאן היא מעלתו העצמית) – י”ל דוגמתו מתרומה, דאף שהיא ניתנת רק לכהן, כי הוא מבניו של אהרן הכהן (שהיא מעלה מצד עצם מציאותו, ע”ד מעלת הלולב מצד עצם מציאותו) – אעפ”כ אומרים שצריך שתהי’ בו מעלת התורה, דהנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי כו’ (סנהדרין צ, ב).

(34) ב”מ ספ”ב.

ומכאן הוראה, שהחיוב להתקשר עם כל יהודי ("יוקשרו כולם אגודה אחת"), הוא לא רק עם אלו שהם במצב ד'פיקוח נפש' (ברוחניות) – עמי הארץ ותינוק שנשבה לבין העכו"ם וכו', שמעולם לא 'טעמו' את 'טעם'

היהדות (מין ה'ערבה'); אלא – גם מי שיודע ולומד כו' ואעפ"כ אינו מקיים (ה'לולב'), יש להתמסר ולהתקשר עמו. ויתירה מזו – אף מוכרחים אותו בכדי להשלים את ד' המינים, ולאפשר מציאות המצוה וקיומה.

ג.

אמנם עדיין יש להקשות בזה, לדברי הרמב"ם שחיוב שמחה יתירה הוא חיוב המפורש בכתובים, שאינו מכלל חיוב שמחה דכל יו"ט מן הכתוב ד"ושמחת בחגיך", דהא חיוב ד"ושמחת גו"ה הוא דווקא בבשר שלמים ויין, משא"כ שמחה זו דסוכות היא בשיר וריקוד, א"כ, אמאי לא מנאה הרמב"ם למצוה זו דשמחת סוכות במקדש במנין המצוות (כמו שהקשה הרי"פ פערלא שם) ?!

ויוכן בהקדם עוד קושיות בדברי הרמב"ם בזה. חדא, מה שלכאורה סתר עצמו מרישי' לסיפי', דבתחילה כ' דילפינן ל' לחיוב זה דשמחה יתירה מן הכתוב "ושמחתם לפני ה' א' שבועת ימים", דמזה מוכח שזמן השמחה ה' כולל אף יו"ט ראשון של חג שהוא אחד משבעת הימים. ואילו בהמשך כתב להדיא "ומתחילין לשמוח ממוצאי יו"ט הראשון". ואף שביאר הטעם ע"ז (בהלכה יג, ממשנה שם נ, א), "ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את היר"ט", עדיין תקשי לן הא גופא, דבשלמא אי נימא דחיוב זה אינו מה"ת והוי

יקשה מה שלא נמנתה שמחה זו במנין המצוות, ועוד ידייק בהא דאין שמחה זו ביו"ט ראשון אף שהיא מה"ת, ובמה ששינה הרמב"ם מן הש"ס

דין דרבנן¹¹, שפיר יתבאר מה שאמרו דאינו דוחה יו"ט [כיון שאופן השמחה ה' בחליל וכלי זמר כו', (כדלעיל ברמב"ם. וראה משנה שם נא, ב)], דא"א שחיוב דרבנן ידחה לאיסור כלי שיר בשבת ויו"ט (עירובין קד, א¹²) דהוי אף הוא דרבנן¹³. אבל להרמב"ם שהוא חיוב מן התורה קשיא, מפני מה לא יידחה איסור כלי שיר דרבנן מפני חיוב זה¹⁴ [ובפרט¹⁵, ש"אין שבות במקדש" (פסחים בה, א. ביצה יא, ב), ושמחה זו היתה רק במקדש].

ותו יש להקשות בהא דיליף הרמב"ם לחיוב שמחה יתירה מן הכתוב "ושמחתם גו'", איך דרש הכתוב לענין זה אחר שכבר ילפינן מיני' לענין נטילת לולב במקדש כל שבעה, כמו שהביא הרמב"ם עצמו לפני' (הל' לולב פ"ז הי"ג. וראה סוכה מג, א), "מצות לולב כו', ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג, שנאמר ושמחתם לפני ה' א' גו'"¹⁶.

עוד קשה, במ"ש בהלכה שלאח"ז שחיוב שמחה זה היו מקיימין אותו רק גדולי החכמים והסנהדרין כו' ולא עמי הארץ וכל מי שירצה, ומקורו במשנה (סוכה נא, א)

(11) כדעת רש"י דלעיל הערה 7. שבת כא, א.

(12) וראה ביצה ל, א. לו, ב. רמב"ם הל' שבת פכ"ג ה"ד.

(13) ראה תוד"ה שאינו (סוכה נ, א). ד"ה ורבנן (שם, ב).

(14) דאינו דומה לתק"ש בשבת כדלקמן הערה 15. ומ"ש ברי"פ פערלא שם "משום שלא צוה עלי' הכתוב אלא לשמחה יתירה לא דחיא שבת" – צריך ביאור.

(15) אבל גם בלא"ה אינו דומה לתקיעת שופר בר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין במדינה

משום גזירה דרבה (ר"ה כט, ב. וש"נ) – כי שם לא עקרו המצוה מכל וכל רק בשנה מסוימת, משא"כ בנדו"ד שלעולם נעקרת מצות "שמחה יתירה" ביו"ט הראשון של חג ובמילא נעקר קיום "ושמחתם גו' שבועת ימים", ואא"פ לחכמים לעקור מצוה לגמרי – ראה יד מלאכי כללי היו"ד סי' רצה, וש"נ.

ולהעיר מפרש"י סוכה נא, א (ד"ה ה"ג): שמחה יתירה נמי דוחה שבת הואיל ושמחת מצוה היא ובחליל אין איסור מלאכה אלא שבות בעלמא (ולא הזכיר דאין שבות במקדש).

(16) כקושיית הרי"פ פערלא שם. מכתבי תורה מכתב קנב.

חידושי סוגיות

בסוגיות המועד בש"ס ורמב"ם

בגדר שמחת בית השואבה לשיטת הרמב"ם

יביא ביאור הרי"ף פערלא דלהרמב"ם איכא אף חיוב מה"ת ולא רק מחמת ניסוך המים, ויקשה אמאי לא נתפרשה שמחת הניסוך ג"כ / יסיק דלהרמב"ם חיוב שמחת ניסוך אינו לעיכובא, ואזיל לשיטתי לענין מי מעיין בניסוך / יקשה מה שלא נמנתה שמחה זו למצוה, ועוד ידייק בהא דאין שמחה זו ביו"ט ראשון אף שהיא מה"ת, ובמה ששינה הרמב"ם מן הש"ס / יסיק דלהרמב"ם אינה חיוב בפ"ע רק דילפינן מן הכתוב דבסוכות מוסיפין בקיום מצות שמחת יו"ט שבכל יו"ט / עפ"ז מיישב כל הסוגים שמנה הרמב"ם שהיו משמחין, וימציא מקור לכל אחד מן הש"ס

יביא ביאור הרי"ף פערלא דלהרמב"ם איכא אף חיוב מה"ת ולא רק מחמת ניסוך המים, ויקשה אמאי לא נתפרשה שמחת הניסוך ג"כ

שנאמר (אמור כג, מ) ושמחתם לפני ה' א

שבעת ימים". וכיצד היו עושין, ערב יו"ט ראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו

א. כתב הרמב"ם (הל' לולב פ"ח הי"ב): "אע"פ

שכל המועדות מצוה לשמוח בהן¹, בחג הסוכות היתה במקדש יום² שמחה יתירה,

לדין מעיינות (כהתוס') ממ"ש "ממעייני הישועה". וא"כ, כשם שלענין מעיינות ס"ל דאינו לעיכובא כ"א להידור, ה"ה לענין שמחת ניסוך המים שבכתוב זה, דאינו חיוב לעיכובא רק הוא להידור המצוה כו'.

ולביאור זה, ודאי ברוב השנים היו מקיימים המצוה בהידור, שהיו הולכים למעין השילוח דוקא, והיו מקיימים לדין שמחה הנ"ל, ולכך נזכרה במשנה וגמרא האריכות לענין סדר השאיבה כמות שהיתה ברוב השנים, וכמו שאמר ריב"ח בגמ', "כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו".

וזהו שבפירושו למשנה הזכיר לענין השמחה שהיתה ברוב השנים. ומה ינעם לפ"ז דיוק לשונו שם שכ' "בית השואבה, שם המקום שהיו מתקנין לשמחה וקראו לו זה השם משום ושאתם מים בששון", דלכאורה תמוה מה שקישר שמחה זו לענין המקום ולא לענין הניסוך עצמו (כמ"ש רש"י). אלא שבזה רמז דאינו דין לעיכובא בניסוך עצמו, רק שכן היו נוהגין בפועל שהיו עושין המצוה בהידור, לקיים השאיבה דוקא במקום השילוח ובריקוד ושיר כו', ולמדוהו מן הכתוב ד"ושאתם גו'".

מיהו, ביד החזקה לא ראה הרמב"ם להזכיר כלל מענין זה, כיון שאינו חיוב כלל בדין ניסוך המים ולא שייך לפסק דין להלכתא.

ובזה מחזור שפיר מה שלא רצה לקשר ניסוך המים לחיוב השמחה ד"ושמחתם גו'", דהא שמחת ניסוך המים אינה כלל חיוב מן הדין, רק הידור מצוה, משא"כ חיוב ד"ושמחתם גו'" הוי חיוב ומצוה בפ"ע מה"ת. אלא ששמחה יתירה זו היו מקיימין בעת השאיבה, ונקראה "שמחת בית השואבה".

שינה לפרש פשטות דברי הש"ס דהשמחה היתה מחמת ניסוך המים, אלא שמטעם אחר לא הזכירו כלל להלכתא בספרו יד החזקה.

הנה, במתני' (סוכה מח, א) מבואר "ניסוך המים כיצד, צלוחית של זהב כו' ממלא מן השילוח כו'", ופרש"י "מעין הוא סמוך לירושלים". ובגמ' התם איתא (שם, ב): "מנא הני מילי, דאמר קרא ושאתם מים בששון וגו'", ופרש"י "מנא הני מילי – דתוקעין ומריעין בשאיבת המים שעל הניסוך". אמנם, בתוס' פי' בדרך אחר, דאין כוונת הש"ס להביא מקור להא דתוקעין ומריעין, רק שאלת הש"ס היתה "מגלן דמי השילוח בעי, ומפרש מדכתיב ממעייני הישועה". היינו, דלהתוס' נתפרש מן הכתוב שניסוך המים צ"ל ממי מעיין דהו"ו מים חיים, ומים שאינם חיים אינם ראויים לניסוך המים (ראה גם תור"ה כל – מעילה יב, ב). וכ"ה דעת הרשב"ם (ב"ב עט, א) דבעינן מי מעיין דוקא.

אבל שיטת הרמב"ם בזה, דשאיבת מים ממים חיים אינה לעיכובא, ויוצאים י"ח ניסוך אף במי מקוה, דהא כתב (הל' תמידין ומוספין פ"י ה"י) ש"אם נשפכה או נתגלתה ממלא מן הכיור ומנסך", ולדעתו "כל המימות כשרים לקידוש (ע"י הכיור), בין מים חיים בין מי מקוה", וא"כ עכצ"ל דלהרמב"ם אף מי מקוה כשרים לניסוך המים. היינו, שהרמב"ם סבר דהכתוב "ושאתם מים בששון ממעייני הישועה" (דמיני' ילפינן דשאיבת המים היא ממי השילוח) אינו לעיכובא, רק הוא הידור מצוה וכו', ולכך יוצאין אף במי מקוה.

ועפ"ז נראה לחדש דהרמב"ם אזיל בדרך זו אף לענין השמחה. פירוש, דהרמב"ם סבר בפירוש שאלת מנה"מ שבש"ס הן כרש"י והן כתוס', ולשיטתו ילפינן מן הכתוב "ושאתם גו'" הן לענין שמחה דמריעין ותוקעין כו' (כרש"י) ממ"ש "ושאתם מים בששון", והן

(1) כמ"ש הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ו הי"ז. סהמ"צ מ"ע נד.

אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יו"ט הראשון. וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד כו". (ובהלכה י"ג:) "והאיך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגנין בכינור ובנבלים ובמצלותים כו' ורוקדים ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כו' ואומרים דברי שירות ותשבחות". (ובהלכה י"ד:) "מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה כו' אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים³ ואנשי מעשה כו', אבל כל העם האנשים והנשים כולם באין לראות ולשמוע".

ובפשטות, מקור דין הוא מדתנן (סוכה נ, א) "החליל של בית השואבה וכו'", שע"ז אמרו בגמרא (נא, א) "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו". וכבר ביאר רש"י בשמחה זו, דכרוכה היא בניסוך המים ("שמחת בית השואבה"): "כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים, כדמפרש ושאתם מים בששון (ישעי' יב, ג)". וכ"ה בכמה ממפרשי המשנה והגמרא שם.

וע"כ הקשו המפרשים (ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג מילואים סי' ה), בהא דהרמב"ם לא הזכיר לענין שמחה זו מאומה מענין ניסוך המים⁴, אלא רק הזכיר חיוב זה מן הכתוב ד"ושמחתם גו'", ולכאורה שינה בזה מן המשנה והגמרא. (ולאידך, בהל' תמידין ומוספין (פ"י ה"ז) גבי ניסוך המים, לא הזכיר כלל מענין השמחה שהיתה אז, רק כתבו בסתם: "כיצד היו עושין, צלוחית של זהב כו' ה' ממלא אותה מן השילוח, הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו כו'"). ואדרבה, מלשון הרמב"ם נראה שמקורו הוא מהכתוב "ושמחתם לפני ה"א".

ותימה, מנ"ל להרמב"ם הא דחיוב שמחה זו הוא דין דאורייתא מן הכתוב ד"ושמחתם גו'"⁵ (היינו שפירש הכתוב דבמקדש ("לפני ה"א") מחוייבין בשמחה הקשורה להיו"ט עצמו⁶ (ולא רק מחמת איזה מצוה נוספת שעושין אז), יותר מחיוב שמחת יו"ט דשאר מועדות⁷) ולא כבש"ס ששמחה זו היתה רק מחמת ניסוך המים⁸ שכל עצמו אינו מפורש

⁽²⁾ ראה שינוי גרסאות ברמב"ם מהדורת פרנקל (ירושלים תשל"ה).

⁽³⁾ עכצ"ל שיש חילוק בין זקן זה שקנה חכמה (קידושין לב, ב) ו"גדולי חכמי ישראל" דחשיב לפני זה. ואולי י"ל דזקן חכמתו באה ע"י "רוב שנים יודיעו חכמה" (איוב לב, ז) וכמה הרפתקאי דעזו עליו (קדושין לג, א) ואין חכם כבעל הנסיון וכו', וחכמי ישראל – מצד טבע שכלו, יניק וחכים (קדושין לב, ב).

⁽⁴⁾ ולא הזכיר ע"ד ניסוך המים כ"א בהלכות תמידין ומוספין פ"י ה"ו ואילך (אבל לא מענין השמחה, שאין מקומו שם, כמובן).

⁽⁵⁾ וידועה השקו"ט (יד מלאכי כללי הדל"ת סי' קמ"ד. שד"ח (כרך ט') כללי הפוסקים סט"ז אות נ') האם אפשר לדרוש ללמוד הלכות מפסוקים לאחר חתימת התלמוד. ולהעיר מסדר ברה"נ לרבינו הזקן (פ"ג ס"ב) "אם היה מעונה בכלי ברזל", שלכאורה

(א) בכמה דפוסים: בכל. וראה סהמ"צ הוצאת ר"ח הערליך.

בכתובים והוי הלכה למשה מסיני (ורק נרמז בכתובים (תענית ב, סע"ב))⁹ !

וכ' ע"ז הרי"פ פערלא (שם), "ותמהני מאוד לא על נושאי כליו בלבד, אלא גם על כל האחרונים ז"ל שלא נתעוררו כלל על דבריו הללו כו'", עיי"ש בארוכה.

ולאח"ז תירץ לפי דרכו שיטת הרמב"ם, דמקורו של הרמב"ם למילף חיוב שמחה מן הכתוב ד"ושמחתם גו'", הוא מהא דאמרו בירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ג. סוכה פ"ג ה"א), "כתיב ושמחתם לפני ה"א שבעת ימים, אית תניי תני בשמחת לולב הכתוב מדבר, אית תניי תני בשמחת שלמים הכתוב מדבר". פירוש, "מאן דאמר בשמחת שלמים הכתוב מדבר, לא ממש בשלמי שמחה קאמר, דהא מצות שלמי שמחה כבר נפקא לן מדכתיב ושמחת בחגיך ושאר קראי, ועוד דהרי הך קרא במקדש מיירי, כדכתיב ב' לפני ה"א, ואין מקום אכילת שלמים במקדש כו'. אלא ודאי ע"כ שמחה יתירה נוספת על מצות שלמי שמחה, שהיא מצות שמחת הרגל שנוהגת במדינה בכל הרגלים, הוא דקאמר, ורק לאפוקי שמחת לולב דאיך תנא, הוא דקרי

סיק דלהרמב"ם חיוב שמחת ניסוך אינו לעיכובא, ואזיל לשיטתי' לענין מי מעיין בניסוך

ב.

והנראה לבאר בזה (בקיצור עכ"פ), בהקדם מה שיש לדייק עוד, דבפירושו למשנה הזכיר הרמב"ם מענין השמחה

ג.

⁽⁹⁾ ואין לתרץ עפ"י הכלל (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד) שהרמב"ם מביא דרשה הפשוטה יותר אף שלא נזכרה בש"ס – כי הבאת כתוב זה כאן נותנת מקום לטעות שחיוב השמחה הוא (א) מן

ל' שמחת שלמים, כלומר שמחה יתירה הנוספת במקדש בחג הסוכות על שמחת שלמים שבמדינה. וזהו כדברי הרמב"ם ז"ל כאן". ע"כ.

והנה, אף שהרמב"ם ס"ל ששמחה זו היא מה"ת, מ"מ נקראת במתני' "שמחת בית השואבה", ובגמרא הובא ע"ז הכתוב ד"ושאתם גו'" (כדלהלן. וכ"ה בירושלמי שם¹⁰), היינו רק, שמחמת כתוב זה (דהוי רק אסמכתא) היו מצרפין חיוב שמחה יתירה דסוכות לניסוך המים. אבל חיוב השמחה עצמה אינו רק מחמת ניסוך המים, אלא ילפינן ל' מן הכתובים. ולכך אינה נקראת "שמחת השואבה" דמשמע שהשמחה היא מחמת השאיבה, רק נקראת "שמחת בית השואבה" על שם המקום (וכמשי"ת להלן).

איברא, דעדיין יש להקשות בזה, אף את"ל דחיוב זה הוא מה"ת, מיהו ה' לו להזכיר אף החיוב האחר הנ"ל שנתפרש בש"ס גבי ניסוך המים, ומ"ט השמיט מכל וכל אריכות סדר השאיבה שנזכרה במשנה וגמרא!?

⁽¹⁰⁾ התורה (ב) "שבעת ימים".

⁽¹¹⁾ שם נ, ריש ע"ב. ירושלמי שם. וראה פירש"י ד"ה מנא ה"מ שם מח, ב.